NAPOLEON CSÁSZÁR' ÉLETE.

TÖBB TÖRTÉNET-IROK SZERINT

MAGYARÁZÁK

ILLÉS és SZEKRÉNYESY.

IV. FÜZET 1810—1812.

Ára borítékba kötve 30 kr. ezüst pénz.

XIV 12/14 1

NAPOLEON CSÁSZÁR ÉLETE.

TÖBB TÖRTÉNET-ÍRÓK SZERINT

MAGYARÁZÁK

ILLÉS ÉS SZEKRÉNYESY.

IV. FÜZET.
1810—1812. eszt.

PESTEN 1834,
PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI I. TULAJDONA
(ÚRI UTSZA 612.)

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

I.

Chronologiai áttekintet.

Spanyol háboru.

1808. Jul. 9. Jósef Királynak Spanyolországba bémenetele.
14. Medina de Rio-secoi ütközet.
14. A' bergi nagyherczeg Murat, Joachim Napoleon név alatt, nápolyi királynak kiáltatik ki.
19. Baylen melletti ütközet.
20. Jósefnek Madridba bémenetele.
21. A' császár elhagyja Bajonne-t, hogy Párisba viszszatérjen.
22. Dupont generál feladja Augujárt.
28. Baraictari zendűlés. — Selias halála, — Mahmud felszólitása.
31. Az Ángolyok Portugalba kikötnek.
Aug. 1. A' császár' vissza jötte Párisba.
1. Az ő emléke' felszentelése a' Vendome téren.
22. Viemeiroi ütközet Portugalban.
30. Junot generál Cintrába kapitulál.
Sept. 27. A' császár Erfurtba jő. — Az orosz császárral értekezik.
Oct. 12. A' császár Vielandot és Göthét a' becsület rend' keresztjével megajándékozza.
19. Napoleon visszatér St. Cloudba.
25. Törvényhozó test üléseinek megnyitása.
27. Az olasz küldötségnek elfogadása.
29. A' czászár a' táborhoz indúl.
Nov. 4. Spanyolföldre érkezik.
7. Vittoriába jő, értekezik Jósef öccsével.
10. Csata és Burgos bevétele.
10. Espinosai ütközet, (60 álgyú) 12 generál, 20,000 ember holtakban és sebesekben.
16. Santander' bevétele.
23. Tudela melletti ütközet (30 álgyú, 7 zászló, 1000 ember holtakban és sebesekben).
30. Somo-sierrai csata (16 álgyú, 10 zászló).
Dec. 2. A' császár Madrid előtt terem.
4—5. Madrid hódolása.
6. Napoleonnak Madridba bémenetele.
6. A' Spanyol küldötséget elfogadja, és nekik felel.
11. Talavero de la Reyna' bevétele.
16. Calderoni csata.

1808. 23. Dec. A' császár Madridból elmegy.
24. A' Tájon átmenetel, Arzobispó, és Almaraznál (4 álgyú, 500 fogoly.)
20. Benavente melletti csata.
30. Mansilla melletti csata (2 zászló, 1500 fogoly).
1809. Jan. Cacabelos-i csata.
4. Piedra-Hillai csata.
8. Lugosi csata és annak bevétele.
13. Ucles melletti ütközet (40 álgyú, 34 zászló, 10,000 fogoly.)
16. Corunna melletti csata, 's annak bevétele.
22. Jósef Király Madridba bémegy.
23. A' császár vissza jő Párisba.
25. Alcanitzi csata.
27. Ferrúl' bevétele.
Febr. 21. Saragossa bevétele.

Spanyolországi háboru.

Két nappal reá, hogy uj Spanyol alattvalóji hódulatukat neki megtevék, Napoleon Józef utnak indult uj tartományiba. Bayonne-ból elutazta előtt ministeriumát 's házanépét IV. Károly' és VII. Ferdinand' előbbi ministereikből 's IV. Károly háza' főtisztjeiből választotta. Ezek mindnyájan esdeklettek e' tisztségekért, 's mindnyájan hivséget esküdtek Napoleon' bátyjának.

Már junius 24én által küldé Romana marquis, a' balt tenger' partján tanyázó spanyol hadi seregnek parancsnoka, egész hadteste' esküvés tétele' jegyzőkönyvét.

Józefnek első uralkodói tette, a' spanyol birtokra léptekor, szelid cselekedet volt: megbocsátott ugyan is Santander' lakosinak, kik a' franczia sereg ellen fellázadtak, 's kiket ennek következésében katonai executio fenyegetett.

Irunból Madridba utazásakor szint olly sok tanújeleit vette a' nép' hajlandóságának, mint Bayonne-ban mulattakor. Minden város, mellyeken utja keresztül ment, vagy mellyek utja' közelében feküdtek, sietett a' hivségi esküt neki letenni.

Egyik spanyol ezred, az ugy nevezett áfrikai, annyira ment lelkesedésében, hogy ko-

csija' lovait kiakará fogni; Jósef ezt nem engedé, de azt nem akadályoztathatá meg, hogy a' katonák őt három órányira hangos örömrivalgások között ne követnék.

Julius 20kán érkezett Madridba, 's a' népség harsány éljen! kiáltási közt tartá bementét a' városba. A' bika harczi játékok, mellyek a' népnek ingyen adattak, a' szegénysorsuak közt kiosztott pénz, 's az elvesztett nyugpénzek' kifizetésők áldással tetézék kevés nap mulva egész városban Napoleon Jósef' nevét.

Időközben a' majus 2kán Madridban kiütött lázadásra, mellyet Murat olly hirtelen 's erősen elnyomott volt, minden tartományban külön lázadások következtek, mellyek részint forró honszeretetből, részint vallásos vakbuzgóságból eredtek. Spanyolország' mind azon részében, mellyeket franczia katonák megszálva nem tartottak, junták formálódtak. Angolyország titkos kémeket küldött oda, kik a' népet még inkább elvakíták. Azonban mind eddig a' közép, és fő rend nem vettek részt e' lázzadásokban.

Mig a' király Madridba utazott, Bessieres marsal Medina de Rio-Secconál 14,000 emberrel egy csoport felkölt séget (insurgenseket) megvert, melly Cuesta generálnak, nehány valloni és spanyol ezreddel ott léte miatt magát ármádának nevezte 's az a' vakmerő szandéka volt, hogy Jósefnek a' fővárosba való utját megakadályoztassa. Egy hat óráig tartó harcz után eme' 54,000ből álló sereg, 14,000 Franczia által egészen semmivé tétetett; a' szomszéd helységek' papjai bebizonyiták Bessieres marsalnak, hogy ők 27,000nél több spanyol holtat temettek el; a' Francziák' veszte nem ment többre 3000nél holtakban és sebesekben.

E' győzedelem hire hallatára, igy kiálta fel Napoleon császár: „ez egy uj Villa-Viciosa-i ütközet. — Bessieres ez által Józefet a' thrónusra tette.“

Mindjárt Madridba érkezte után, Józef a' szokott szertartással, Spanyolországi királynak kiáltatott ki, 's elfogadá az ország' minden testületi' hódolását. Egyedűl a' kasztiliai tanács, melly őt legelőszer kivánta uralkodónak, hódolásával késve, legutoljára látszék őt királynak elismerni akarni.

Ez elismerés már minden európai hatalmasság' részéről — Angolyországon kívül — megtörtént; 's a' külső hatalmasságok' követei részint utközben voltak Madrid felé, részint már oda meg is érkeztek.

Az egész nemesség, melly még Bayonneban nem volt jelen, a' grandok, grófok, vicomtok, bárok, 's katonai rend vitézek már mind leteyék volt eskűjöket, 's még is a' kasztiliai tanács mindég késlelteté e' hódolási tettét. Nem sokára kitudódék e' késlekedés' oka. A' tanács' előlülője tudván, hogy Andalusiában egy katonai mozgás készül, ennek következményét akará bevárni, mi előtt valami bizonyosra határozná el magát. Ez, a' Francziákra nézve rosz következmény Baylen' kapitulatiója volt.

Mihelyt e' hir Madridba érkezék, azonnal megszüntek a' hódolási tisztelkedések; a' legtöbb nagy úr, kik siettek a' királynak hódolni, egyszerre, 's minden bucsuvétel nélkül odahagyá az udvart. Azt vélék ők, hogy Castannos' győzedelme Napoleon' hatalmát már semmivé tette, 's egy illy ingadozó hatalmat nem akarának támogatni.

Józef erre Vittoriába huzódott vissza jó nagy számu főrangú Spanyol által kisérve,

kik önkénytes esküjöket véteknek tarták megtörni.

Baylen' eleste után, a' nemzeti büszkeség, Castannos' győzedelme által feilhevítve azzal kecsegteté magát, hogy képes leend Napoleonnak ellentállni. Az Ángolyok által igért segítség elfogadtatott. A' bayonnei történetek Cevallos Péter által (kinek magános levelét feljebb említettük) egy nyomtatott elbeszélésben haza árulásnak festettek, közhirré tétettek 's a' nemzet' bosszonkodását a' legnagyobb mértékben felgerjeszték. Csak most vált a' spanyol nép két felekezetre, háboru- és béke felekezetjére. Az első elvált Jóseftől, miután hűséget esküvék neki; a' másik hív maradt esküvéséhez, meglévén a' felől győződve, hogy egy egyetlen triumphus Napoleon győzedelmi menetelét nem képes feltartóztatni, 's hogy Spanyolországnak, mivészeti szorgalmára, kereskedésére, földmivelésére 's általános oktatására nézve minden esetre nyernie kell egy franczia herczeg' uralkodása által.

A' bayleni győzedelem a' spanyol lázzadást erősbé 's rögzöttebbé tette, azonban megcsalnók magunkat, ha azt hinnők, hogy a' nép' ellentállása maga nyomta volna ki a' Francziákat a' félszigetről.

Az ángoly segédseregek ellenére, 's a' franczia generáloknak egymásközti visszálkodásuk ellenére is, Jósef' királyiszéke megerősült, és Spanyolország lecsilapodott volna, *) ha a' szerencsétlen orosz táborozás nem kénszerítette volna Napoleont minden régi katonáját a' fél-

*) A' spanyol insurgensek serege 1813ban az Arapylák melletti ütközet után is Jósef királlyal alkudozásba ereszkedett, ön maga megadása végett.

szigetből kihúzni 's e' szerint az ottani franczia erőt annyira meggyengíteni, hogy az, Spanyolországot többé meg nem tarthatta. Napoleon' megbukása, és nem a' Spanyolok ellentállása, tette a' koronát Ferdinánd' fejére vissza. Ez ellentállás, ugy szólván csak kevés befolyással volt ama' nagy történetre, melly a' világ' alakját megváltoztatta. A' császár' megbuktatására az elemek' össze esküvése, Oroszország' jégmezei, és az összes Europa' fegyveri ereje kivántattak. *)

---

*) Ama' Spanyolok, kik az uj uralkodó házat elismerték, a' háború inségét, és a' had' pusztitásait elakarák hazájokról háritani; ezért a' nemzeti birtok' épségét igyekeztek megőrizni. Jósef királyhozi hajlandóságuk ez uralkodónak magaviselete által is igazoltatott. Napoleon Lajos hollandi királyt mindenki dicsérte, hogy országa' érdekeit mindenek ellen nyomosan védelmezte. Jósef hasonló dicséretre lőn érdemes. Uj alattvalóival véteté magát körül; udvaránál, nehány franczia generálon kívül, kiket sorsa régen magához csatolt, egyedül Spanyolok találtattak. A' korona' főtisztjei, a' palota első tisztjei — a' most említett nehány franczia generált kivéve — Spanyolország' legfenségesb családjai közül valának választva.

Minthogy ő azon Spanyolok' sorsán, kik az őt megelőző két király alatt szolgáltak, semmit változtatni nem akart, mind azokat szolgálatjába fogadta, kik szolgálatjokkal kinálkoztak. Még az ő apródjai (udvari gyerkőczéji) is, egyetlen egyet kivéve, mind Spanyolok voltak.

Az ő testőrserege is, mint IV. Károly és VII. Ferdinánd királyoké, spanyol és idegen ezredekből volt választva. Uralkodásának egész ideje alatt a' ministeriumba egy franczia sem léphetett. A' kormány' 'törvényszékek', városi hivatalok', polgári 's kereskedési intézetek', 's hatóságok' tagjai, tanácsnoki, mind Spanyolok voltak. A' Francziák csak katonai méltóságokba részesültek; de azoktól sem zárattak el a' Spanyolok. Mindjárt ország-

Bayonneból elutazta előtt a' császár sógorának Murat bergi nagy herczegnek a' nápolyi

---

lása' elején átlátta, hogy a' spanyol jóllétet csak egy tengeri béke alapíthatja meg; azért kérte Napoleont — jóllehet siker nélkül — hogy őt a' Nagy Brittanniával való neutralitás' feltartására meghatalmazza. A' midőn egy császári határozat következésében Spanyolországban katonai kerületek állíttatnának, bátyjának legélénkebb szemre hányásokat tett; midőn pedig 1811. Napoleon' hadvézerei az ő tartományait mint meghóditottakat tekintenék, 's a' franczia ministerek utánozván a' vezéreket, az Ebro és Pyraeneusok' közti tartományoknak kormányát, polgári felügyelők behelyezése által magokhoz vonták, majd fenyegető ellenvételeket tett, 's megtudván, hogy ugyan azon esztendőben a' császári kabinetben, azon határozatnak ellenére, melly őt spanyolok' királyának tette — az vitatódnék, hogy Biskáya, Navarra, Arragonia, és Katalonia Franczia országhoz kapcsoltassanak, tüstént oda hagyta fővárosát, és a' római király keresztelése megülésének örve alatt Párisba jött, a' császárhoz ment 's kinyilatkoztatta, hogy, minthogy ő Spanyol országot boldogga nem tehetné, uralkodási jussáról lemond: királya, nem pedig bitorlója akarván lenni országának. E' nemes hevétől megindulva Napoleon, a' félszigetre való jussáról le mondott, és a' tartományok igazgatását a' Spanyol hatóságoknak vissza adta; és egyszersmind hogy ő neki a' népet elnyomó hadvezérek kicsapongási ellen eszközt nyujtana kezébe, Josefet, a' Spanyolországba fekvő franczia sereg' főparancsnokává, és maga meghatalmazottjává tette. — Jósef Madridba vissza tért, és Spanyol alattvalóit a' franczia generálok' nyomása ellen lelkesen kezdette védeni, de midőn látná, hogy az ő engedetlenségök minden igyekezetét semmivé teszik, levelet külde Párisba Napoleonhoz saját titoknoka által. E' levél azonban a' Salinai szorulatban a' kiséret hijja miatt elfogadtatott, és csak 1812ben a' cadixi Gazette de la Regence-ben, bocsátatott közre, jelen sorai tanuk lehetnek milly nemes érzésektől hevitetett Napoleon Jósef.

királyi széket adá, melly Jósef' részéről a' spanyol korona' elfogadása által megüresült. Bourdeauxban, Párisba vissza utaztakor hallá Napoleon a' Bayleni kapitulatio hirét. E' hir el-

---

„Sire! — irá a' császárnak — az eddigi történetek meg csaltak engemet; én még semmi jót nem tettem, 's a' mi fajdalmasabb még, reményem sincs valami jót mivelni. Kérem Felségedet, engedjen meg, hogy ha a' spanyol koronához való jussomat, mellyet nékem négy esztendő előtt kegyeskedett ajánlani, vissza adom. Én azt akkor nem más kinézésből vállaltam fel, hanem hogy e' birodalomnak boldogságát alapitsam meg, de ez nem áll hatalmamban." A' midön Jósef ezen dicséretre méltó lemondást mártz 23. (1812.) aláirta, a' fél sziget számos, és gyözedelmes seregekkel rakva volt, az orosz harcz Napoleon székét még nem rázkodtatta, és az arapylei csata a' franczia sereg balesetjei sorát még nem nyitotta meg!

Mindnyájan, kik Jósefet közelebbről ismerték, az ő jóságáról és szelidségéről, emberszeretetéről és állhatatosságáról a' legváltozóbb esetek közepett is, bizonyságot adhatnak. Sorsát azokkal kik körülte valának, mindég megosztotta, — szerencsétlenségében keveset gondolkodott magáról, mindég többet azokról, kiket ő abba vont.

A' hadban bátor és vitéz volt; az arapylei ütközet' második napján (1812ki novemberben) lehete őt látni, az ellenség' batteriája alatt legnyugottabban parancsait osztogatni. A' Vittoriai szeren csétlen csatában, egy fő tiszt oldala mellől golyó által leterítetett, annyira mezészlett az ellenség sorai közzé vegyülni. Szelidsége ember szeretetével mérközött. — Az ocanai ütközetben, végig száguldván a' franczia csapatok sorai közt, a' meggyőzöttek iránt, kiméllést ajánla, az ütközet után pedig sok katonának, — kik a' hite szegettek, és lázitok közt elöször ragadtak fegyvert ellene, — meg engedett.

Az 1811—1812ki közéhségben, kiürülvén az Ország kincstára, a' madridi szegénység' felsegélése végett, házi kiadásait a' legszükségesebbre szoritá. Az éhség ideje alatt ollyas kenyérnél egyebet asz-

szomoritá és igen felbosszontá őt. Átlátta ó, hogy e' történet minden franczia seregnek az Ebron visszavonultát huzandja maga után. — Ez időben tért haza a' portugalli ármáda is, Cintránál kötött kapitulatiója után angoly hajókon Francziaországba. — Arra határozá tehát magát Napoleon, hogy ön személyében menjen Spanyolországba, 's ott a' félsziget meghódítása végett maga leend seregeinek vezére.

Azonban a' déli tartom ányokba visszatérte előtt Erfurtba ment, hol ismét Sándor császárral találkozék. Itten a' két császár lelkes nyilatkozásaikban, őszinte éztekezéseik után a' barátság' és politika kötelékeivel Orosz és Franczíaországot szorosabban össze csatolák. Az orosz önuralkodó büszkélkedett Napoleon' barátságával. Oedipnek egy játékszini jelenetében, hol Philoktet, Herkulesről szólván, ezt mondja:

„Egy nagy férfiunak barátsága magoknak az Isteneknek jótéteménye"

Sándor, hévvel szorítá meg a' Franczíák' császárjának kezét, és lelkesedten igy kiálta fel: „Én ezt minden nap tapasztalom." A' nézők sokaságától hallatott eme' szavakat egész Europa viszhangoztatta.

Austria uj hadi készületeket tett, de azok a' császárt meg nem rettenték, ő igen jól tudta, hogy neki elég ideje van, Spanyolországon egy elhatározó csapást tenni, mielőtt Bécsnek büszke kapuji győzedelmes seregei előtt tárva lennének. Illy jó előre látással, megszaporitván seregeit, készen állott, hogy a' spanyol 's német-

---

talára nem tétetett, mondván „én a' szegények' kenyerével akarok élni" enyelgve hozzá adván „pan de soldado, pan de rey," (katona kenyér, királyi kenyér.)

földön két ellenségnek egyszerre ellent álljon. A' nagy tábornak elő serege már a' félszigeten lehete; midőn Napoleon felette Erfurtba mente előtt Párisban szemlét tartott, 's egy illy biztos, és tartós hatásu felszollítást bocsáta hozzája:

„Katonák! miután ti a' Duna és Visztula partján győztetek, a' német földön sebes marsokban átkeltetek, most Francziaországon vezetlek át titeket a' nélkül, hogy egy pillanatot nyugodnátok. Katonák! szükségem van reátok; az ocsmány leopárd undokitja Spanyolország és Portugália' földjét, a' ti látástokra megrettenvén az; győzedelmes sassaitoktól a' herkules oszlopáig hátrálnia kell, hová őt megbántódásunk bosszúja követendi."

„Katonák! ti az ujabbí hadi seregek' hirét meghaladtátok, a' római hősökét elértétek, kik ugyan azon egy táborozásban Euphrát, és Rajna, Illiriában, és a' Tajó mellett győzedelmeskedtek. Egy hosszas béke, egy tartós szerencse, lesznek ezen erőlködéstöknek dijjai, egy nemes franczia nem nyughat mind addig, míg a' tengert nyiltnak, és szabadnak nem teszi. Katonák! mind az, a' mit a' franczia nép javára, 's az én dicsőitetésemre tevétek, 's teendetek, szivemben örökké bevésve marad."

A' két császár, miután viszonti barátságukat megerősiték, elvált egymástól, 's Napoleon tüstént Párisba visszatért.

Azonban Napoleon minden késedelem nélkül Párist ujra oda hagyta, és már november elején a' Spanyol táborhoz érkezett. A' spanyol tábor három fő seregre volt osztva; közepe (estre madurai táborban) Burgost féken tartva 20,000 embert számolt, Napoleon, az istriai herczeg' főparancsnoki vézérlete alatt álló, lovassággal és Soult dalmatiai herczeg, mint fő

generál által vezetett második hadtesttel e' város ellen indult.

November 10kén hajnalhasadtakor, Mouton' osztálja Gamonal-nál, heves álgyúzás által köszöntetvén, azonnal az ellenségtől megtámadtatott. Tüstént az első csapásra a' valloni és spanyol seregek zavarral vissza tolattak. Bessieres marsal lovassai pedig meg kerülvén az ellenség két szárnyát, annak több századját levagdalták. Most közös lett a' spanyol rendekben a' zavar; futott mindenki rend 's eszmélet nélkül; 3,000 holtat ugyan annyi sebest, 25 álgyút, 's 12 zászlót a' csatatéren hagyván. A' franczia seregek a' szaladókkal egyszerre nyomultak be Burgosba.

Az alatt mig a' közép tábor a' burgosi téren e'kép szétt szóratott, és meggyőzetett, hasonló csapás érte a' Spanyolok' bal szárnyát — a' gallicziai sereget — Espinosanál.

E' seregnek, mellynek egy része Rómana marquis generálnak — ki az Angolyok segítségével Koppenhágából kiszökvén, becsület szavát 's adott hitét imigy szegte meg — csapatjából állott, 44,000 embere volt, és Blacke generáltól vezéreltetett. Ez eleinte a' franczia sereg jobb oldalát vivta, hogy Biskayával való közösülését elzárja; azonban a' danczigi herczegtől, Lefebvre marsaltól Guens, és Valmaczéda előtt megtöretvén, völgyek, 's halmok közt szüntelen csatázva egész Espinosáig, a' santanderi, reynosai, és villánkayoi három ut áltszegti pontjáig vissza hajtatott. Itten valának sánczai, kórházai, raktárai; és itten, hogy visszavonását fedezhesse álláspontot vett magának. A' spanyol sereg az espinosai hegytetőn terült el ugy, hogy a' jobb szárnya a' hegynek meredek mélységére hajlana, a' bal Santandert

fedné, közepe pedig álgyúkkal rakott meredek hegy által védelmeztetnék.

A' bellunoi herczeg Viktor marsal, ki Blacke generált az ő sebes vissza vonultában mindenüt üzte és csipkedte, november 16kán delutáni három órakor az ellenség' állása előtt megjelent, és azt minden késedelem nélkül megtámadta. Pacthod generál, az erősitett hegy tetőre rohant, ez állás annyival annyival nehezebb megvételű volt, minthogy a' spanyol sereg legjobb katonáitól, ama' Rómana marquis csapatjától védelmeztetett. A' Francziák fegyver karoltan kartács zápor közt nyomultak előre, és egy nyakas csata után, az ellenséget a' közel meredek mélységre vetvén a' hegytetőt bévették; a' zamora és királyi herczegné nevü ezredek semmivé tétettek, az ellen had ez állásának érdekét át látván, ismétlé rohanását; de minden dühös csapási ellenére is erőlködései sikeretlenek maradtak. Csak a' setét éjszaka vete véget e' véres harcznak.

Következő nap a' Spanyolok tömegbe állítva, egy azon dombnak általelleni síkon várták az uj meg támadást. — Viktor generál azonban bal szárnyokat megkerülni akarta: Maison brigádája a' santanderi úton előre nyomult, és nagy merészséggel a' meredek hegyre, hol őt az ellenség várta, feltört. Az ellenség erősen ellentállott, de bajonetekkel megtámadtatván, csak hamar bal szárnya áttöretett, közepétől elszakasztatott, és szörnyű zavarba hozatott. Mihelyt az ellenség, Santanderrel való össze köttetését elszakasztva, és bal szánnyát szétszórva látta, ugyan azon pillanatban szaladásnak erede, mellyben ő ellene Ruffin osztálja támadólag indult.

Az alatt Maison generál bevette az espinosai hidat, és mindenki vagy vizbe fulni vagy magát megadni kéntelenitetett.

Ugyan azon pillanatban érkezett Lefebvre generál, kinek egyik osztálya (Sebastiani) az ellenséget Villarcayo-ig űzte, megvervén és fogságba ejtvén annak egy osztályát.

Blacke generál azonban, jóllehet annyira megveretve, másnap Reynosa előtt állást akara venni, de Soult marsal a' bourgous-i úton előre nyomulván, a' gallicziai sereg, nehogy megsemmisitessék, kéntelenitetett a' hegyek közzé vonulni.

A' Spanyolok ezen alkalommal 20,000 embert, kik között 12 generált, holtakban és foglyokban vesztettek, maradványai szétűzettek, 60 ágyú minden hadi eszközei, mellyeket Angolyország külde, ruha és fegyver tárai a' Francziák' kezére esének; ezek részéről csak 7—800 halt és sebesittetett meg, és egy főtiszt sem veszett el.

Ekkép az estremadurai és gallicziai seregek, egyes csatákban megsemmisítettek. Ők elégségesnek vélték magokat mutatni, és győzni, azonban alig mutatták magokat 's már lekonczoltattak. Ez, a' közönséges felkelés következésében össze futott csoportoknak nagyobb része tapasztalatlan, 's tudatlan nép volt, melly számában elbizottan büszkélkedett. A' foglyok közt sokan találtattak, kik gomb lyukaikban két nyillal át lőtt, és fölfordúlt sast, illy felirással: „A' francziák meggyőzőjének" tüzve viseltek. A' lázadók' századjai, alapitójuk szellemét képező neveket vettek fel; már akkor lehete látni azon felekezetek' jeleit, mellyekre Spanyolország az 1820diki zendülés után oszlott. A' tanulók századjai, Brutus, Cassius,

nép, szabadság 's a' t. neveket viseltek. A' pór nép csapatjai sz. Jakab, sz. Ferencz, sz. Ignáczról neveződtek: egy furcsa, 's már akkor észrevehető ellenkezés, mellynek valódi értelmét még most sem lehetett megfogni.

E' két tábornak elsikkasztása után, megmaradt még az Andalusiai sereg, melly a' Spanyolok' nagy hadi seregének jobb szárnyát képezé, és 50,000 embernél számosb volt. Ez az andulusiai, kastiliai, valenczi királyság, és Aragonia csapatjaiból állott, Castannos és Palafox generálok' vezérlete alatt.

A' császár Madridba ment, Lannes, és Moncey fő generáloknak azt hagyván meg, hogy hadaikkal ezen sereg ellen mennének, 's valamint a' két előbbit Burgos, és Espinosanál, ugy ezt is megsemmisítsék. Mind a' két csapat az ellenség ellen nyomúlt, azt november 23kán két orányi hosszú, de keskeny állásban találván. Jobb szárnya Tudela előtt állott, balja pedig Cascante falu határán terjedt el; e' nagy tért foglaló hadi rend, annál hibásabb volt, minthogy a' Spanyolok megfoszták magokat azon könnyű eszköztől, melly nélkül nagyobb erővel megtámadt álláspontjaikat rögtöni segítség által nem védelmezhették.

Reggeli 9 órakor a' Francziák csatarendben állottak. Mathieu Moricz generál' osztálja (Lannes fő parancsnok' seregétől) az ellenség' középpontját zárt rendben támadta meg, és az első csapásra áttöré azt. Lefebvre-Desnouettes lovassága' egy része azon pillanatban a' nyiláson bényomult, és bekerité balra csatázó szakaszkénti fordulatjaival a' Spanyolok jobb szárnyát, melly azonnal levágdaltatott és szétt szóratott, a' bal szárny pedig tehetetlenné lett. Cascante falu, hol Castannos generál is

volt Legrange generáltól bevétetett, most az egész spanyol sereg szaladásnak eredt a' legnagyobb rendetlenséggel; 4,000 holtat vagy sebest, 3,000 foglyot, 30 ágyút, 8 zászlót hagyván a' csata téren. Palafox generál 10,000 embert össze szedvén, még is Saragossába jöhetett, hol a' lakosok hős feláldozatjok díszére, egy örök emlékű ostromot állott ki.

A' Napoleontól vezérlett hadi test útját egyenesen Madridnak vette.

November 30kán Viktor generál' serege, Somo Sierra' fokához érkezett, itt 16 ágyús batteria megett 12,000 Spanyol nem kissebb elszánással várta a' Francziákat, mint hajdan, a' thermopilei szoros védletével megbizott Görögök Xerxes' táborát. A' Somo-Sierrai dombok — mondák amazok — spanyol Thermopylák lesznek. E' már a' természettől erősitett állást könnyü volt védelmezni, és igen nehéz megtámadni. Itt, két hegy közt képezett szoroson hosszú, 's tekervényes út vezet felfelé; a' tetőn az út más két hegytől — mellyek mint két bástya állnak — bézáratik, és egész hosszában mellette elnyúló hegyektől korlátoltatik. — A' Spanyolok a' két lapos hegytetőn, valamint az út félen felnyúlt hegyeken terültek el; gyalog ezredeik ugyan ott fejlettek ki, és az úton, az egy árkolat megett állitott batteriát, fedezték.

Míg a' franczia gyalogság az út melletti hegy csúcsra fellépegete, a' császári gárdának lengyel könyü lovassai az országúton az ellenség ellen nyomultak. Eme' rettenhetetlen lovagok a' reájok záporozó kartácsok ellenére a' batteriát rohanásaikkal megtámadták. Egy századjok, mellyet Kosicztulszky századsegéd' ve-

zérelt, egész az álgyúkig nyomúlt, de azoknak öldöklő tüzétől, és a' spanyol száguldóktól visszszanyomatott. Azonban új seregektől segítetvén, ismét sebes vágtatva az álgyúknak rohant, az árkolatba betört, és a' spanyol gyalogságot mészárolta, ez pedig elrémülvén egy illy merész tetten, álgyúit 's állását zavartan elhagyta.

E' támadás a' legmerészebb hadi tett volt, mellyet valaha a' lovasság véghez vitt. Ama' nyolczvan lengyel lándzsásból, kikből e' század állt, csak kilenczen maradtak életben; de hősi tettők, egész ezredjöket dicsőséggel tetézte, melly azután mindenkor a' franczia sereg választotti között első helyet foglalt.

A' somo-sierrai csata után tárva lett az út Madridba. A' császár december 2kán érkezett e' fő város alá, melly a' felhevült nép lázitóinak áldozatja volt, 's szándékozni látszék, magát Saragossa városakint védelmezni. De a' tehetősb lakosok és az őrsereg átlátták ennek lehetetlenségét, és a' feladást javallották; azonban több napig tartván e' vitatás, a' császár elkeseredten fenyegette őket, hogy a' várost rohanás által megveszi; 's Madrid kapitulált.

A' császár fényes bémentét Madridba december 5kén tartotta, midőn már az előtt, annak lakosihoz egy kemény felszóllítást küldött volna; ben a' városba nem sokáig mulatott, hanem visszatért Chammartini fő szállásába, a' hol is december 9kén 1200 spanyol nagyokból álló küldötséget, minden közönségeknek követjeivel fogada el; ezek azért jelentek meg, hogy neki tisztelkedjenek, és az ő jelenlétében Jó'sef királynak hivséget esküdjenek.

Napoleon ezen küldöttséget igen jó akarólag fogadta, valamint csak ők magok kívánhatták; értesítette őket terveiről, mellyeket

Spanyolország' állapotja javitására forditand; a' császár saját beszédjében az előadás sokkal érdekesebb, mint sem hogy azt elő nem hoznók:

„Én sietek, — mondá a' császár — olly szabályokhoz nyúlni, mellyek minden polgári rendet megnyugtathassanak, a' midőn jól tudom, milly kinos minden nemzetekre és emberekre a' bizontalanság. Én a' szerzetesek' rendeit megtartottam, de azoknak számát megkisebbítettem. A' felesleges klastromi javakkal az egyházaiak leghasznosb' nemének — a' lelki pásztoroknak' szükségeit pótoltam ki. Ama' törvényt — melly ellen a' századok 's egész Europa panaszolkodtak — eltörültem, a' papok vezéreljék a' lelki esméreteket, nem pedig polgárok elleni itéleteket hozzanak. Megsemmisítettem azon jussokat, mellyeket a' polgári visszálkodásoknak idejében e' birtokosok magoknak tulajdonitottak, holott a' királyok azokról, csak önnön bátorságok 's a' nemzetek békessége miatt, mondottak le."

„A' feudal jus nem divatoz többé, most kiki korcsmákat, sütő kemenczéket, malmokat, halászatokat 's a' t. alapithat, 's művészetét csak a' törvények 's polgári rendörség vigyázata alatt üzheti. — Valamint egy isten van, ugy egy országban csak egy igazság szolgáltató itelőszék lehet. Azért minden törvény székek a' bitorlás' mivei 's a' nemzetek jussaival ellenkezők; én megsemmisítettem azokat."

„Mindenkinek tudtára adtam, mitől kell félnie 's mit lehet reménylenie. Én az ángoly seregeket a' félszigetből ki fogom hajtani; Saragossa, Valenczia, Sevilla vagy alku, vagy fegyver által megfognak hóditatni. Nincs semmi akadály, melly akaratom ebbéli telyesitését hátráltathatná."

„De hatalmam körén túl van, Spanyolországnak egy királyt adni, ha ők tovább is a' visszavonást 's a' Francziák elleni gyülölséget szíveikben élesztendik, mellynek magvát az Angolyok pártolói 's a' szárazföld ellenségi Spanyolországban elhintették; én egy nemzet' állapotját, egy királyét és a' Spanyolok' függetlenségét nem biztosithatom, ha királyuk hajlandóságokról, 's hűségekről bíztositva nincsen."

„Nekem könnyű lenne Spanyolországot helytartók által kormányozni, azonban lemondván hóditói jussomról, kész vagyok én Spanyolország királyiszékét Madridba megalapitni, ha e' városnak 30,000 polgára, egyháziak, nemesek, kereskedők, törvénytudók, az ő érzelmüket és hívségöket kinyilatkoztatván, például lesznek a' többi tartományoknak is; ha a' népet az ő tulajdon 's igaz érdekeiről felvilágositván arról meggyőzik, hogy az ő jólléte 's boldogsága csak egy királytól 's szabadabb polgári alkotmánytól függ, melly minden társaságnak jóltévője, 's csak ön hasznot vadászó szenvedélyes nagyoknak ellensége."

„Ha egyszer e' fő város' lakosi illy érzelmeket táplálnak, e' 30,000 polgár gyüljön össze templomába, 's minden alattomos fentartóztatás nélkül, nem merő szóban, de lélekben 's szivben esküt mondjon, segitséget, szeretetet és hivséget királyának esküdjön. A' papok gyóntató 's szónoki székeikből, a' kereskedők viszszonyos értekezésikben, a' törvénytudók irásaik 's beszédik által ez érzelmeket a' nép szivében élesszék, akkor leakarok mondani győzedelmi jussaimról, akkor a' királyt trónjába ültetem, akkor legédesebb tartozásom leend, a' Spanyolok' barátjává lenni. A' jelenlor — tudom — sok véleményeknek bókolhat, sok

szenvedélyeknek rabja lehet, de a' ti unokáitok engem, mint Spanyolország újászületése alapitóját tekinteni, és e' napnak — mellyben én köztetek megjelentem — esetére legédesben visszaemlékezni fognak; e' naptól a' spanyol jóllét' évszaka idő számát veendi."

Napoleon lehete olly hiedelemmel, hogy szavait kiki hallotta 's megértette. A' fő város' lakosi, mint egy 27,000 család' atyjai, mindenki tulajdon hatóságánál, hűségök esküjét egy arra rendelt jegyző könyvbe irák be.

A' három spanyol sereg megveretése, 's Madrid' bevétele után következett a' negyedik seregnek is — melly az előbbi háromnak romjaiból össze állott — megsemmisitése; ezt Viktor generál, Uclesnél meggyőzte 's egészen szétt szórta.

Már most az ángoly portugalliai szövetséges sereg is benyomúlt Spanyolországba, de ezt Soult marsal négy egymásutáni, Marsilla, Cacabellos, Riedra, Hilla, 's Lugo' melletti csatákban meggyőzte, 's az Angolyokat arra kénszeritette, hogy miután lovaik' térd inát elvagdosták, Corunnába visszahajózzanak.

Most a' spanyol félsziget' nyugalma közelgetett; az alatt még József király Madridba érkezett, Napoleon sietett Párisba; hogy mentől előbb a' Németföldre menne, minthogy Austria készületei mind inkább fenyegetőbbekké lettek,

II.

Chronologiai áttekintet.

1809ki táborozás.

Ütközet Eckmühlnél. — Bécsbe menetel.
Martz. 3. Napoleon Ersébet herczegné, toskánai nagyherczegnének kiáltatik ki.
3. Lajos Napoleon herczeg, a' hollandi királynak fia, bergi nagy herczeggé neveztetik ki.
13. Lázzadás Svédországban; IV Gustav király befogatik, 's martz 19kén lemond.
April. 9. Az Austriaiak berontanak Bajor és Olaszországba: — új háború Austria 's Franczia ország közt.
13. A' császár a' Németországi ármádához utazik.
15. Az Austriaiak megszállják Varsó herczegséget.
19. Csata Thann mellett.
20. Ütközet Abendsbergnél.
20. Az Austriaiak Regensburgot beveszik.
21. Csata Landshutnál, 's annak bevétele.
21. Varsó kapitulatiója.
22. Ütközet Eckmühlnél (50,000 fogoly, 400 zászló, 100 ágyú, 3000 podjászos szekér.)
23. Csata Regensburgnál, mellyet a' Francziák bevesznek.
24. A' Codex Napoleonnak bevevése Hollandban.
26. Átmenetel az Inn folyón.
28. Schillnek a' porosz pártosnak Vesztphaliába húzodása.
29. Az Austriaiak Caldiero mellett Olaszországban megverettetnek.
29. Háboru Oroszország és a' Porta közt.
Majus 3. Csata Ebersbergnél (az Austriaiak 12,000 embert vesztenek.)
3. Oroszország Austria ellen hadat izen. — Egy orosz sereg becsap Gallicziába.
8. Atmenetel a' Piaven Olaszországban.
13. Bécs kapitulatiója 's bevétele.
17. Triest elfoglalása.
17. A' római birtokok Franczia országhoz csatoltatnak.

1809ki táborozás.

Ütközet Eckmühlnél. — Bécsbe menetel.

A' posonyi és tilsiti szerződések által megrendelt tartomány felosztások Németországban nagy elégedetlenséget okoztak; a' hansa városok utálták a' szárazföldi rendszert, melly tengeri kereskedésüket tönkre tette; azon különféle tartományok, mellyek vesztfáli királyság' czime alatt egyesítettek, zúgolódva szívelék el Jeromos Napoleon' uralkodását; Tyrol végre, hív maradván a' habsburgi házhoz, a' bajor járom' széttörésével fenyegetődzött. Ez alatt egy roppant titkos öszve esküvés is terjedt el egész Németországban. „Rény-szövetség" neve alatt, először Porosz, később egész Németországban titkos társaságok formálódtak, hogy a' Francziák' ellenségei' törekedésüket egyesítsék. Különféle szenvedelmek növeszték a' társaságok' számát, mellyek a' legellentibb gondolkozásu emberekből állottak. A' nemesek, kik feudál eredetökben büszkélkedtek, 's elvett káros előjusaikat fájlalták, — a' tudományos egyetemek' tagjai, oktatóji 's nevendéki, kik a' német uralkodók által behozatni reménylett szabadság' 's egyenlőség' elveinek hódoltak, — a' katonák, kik a' nemzeti becsület' veszte miatt megalázva voltak, — a' polgárok, kik a' katonai szállások, 's a' kereskedés és kézmívek' csökkenése miatt nagyon szenvedtek, —

mind ezek egyforma elégedetlenséggel viselék a' katonai megszállások' jármát. Aristocraták, demagógok, ideológok, patrióták, mindnyájan óhajták Németország' függetlenségét, tengeri viszonyai' helyre állítását, 's azon jus' visszaadatását, hogy szövetségesit 's ellenségit maga válassza. Ők Napoleont tarták a' szünteleni háboru' egyedüli okának, holott ez magát csak Angolyország ellen védelmezte, még pedig szintúgy fegyverrel, mint blokada decretumi által, mellyek úgyszólván szintolly borzasztó hadi erőmüvek voltak, mint álgyúszerei.

Az austriai kabinet elhatározá, hogy e' Francziaország ellen törekedő érzelmet azon tartományi' visszafoglalására használandja, mellyeket az austerlitzi győzedelem rabolt el tőle. Az alkalom igen kedvezőnek látszék; a' franczia seregek Olasz, Spanyolországban 's Portugáliában szélyel feküdtek; Napoleon maga is a' félszigeten volt. Austria hadi ereje 350,000 emberre emeltetett fel, melly még ezenkivül 150 Landwehr zászló aljjal erősítetett meg. Angolyország 100,000,000 pénz segedelmet adott, 's azt igérte, hogy az ellenségeskedések' elkezdése után nyomban 40,000 embert küld, hogy ez a' franczia partokon, vagy északi Németországban egy oldalvásti fordulatot tegyen. — Austria egyszerre három ponton szándékozék Francziaországot megtámadni u. m. Bajor, Olasz és Lengyelországban. Az austriai had' rendezése a' franczia szerint készült. Hat hadi test, mindenike 25,000 emberből, 's egy erős hátul sereg formálák a' nagy sereget, melly Csehországban vala felállítva, Bajorországba beütendő. Vezére Károly fő herczeg volt. Két hadtest 50,000 rendes 's 25,000 tartományi katonából felállítva, János főherczeg' vezérlete alatt az olaszországi

sereget képezé. Végre egy 40,000 emberből álló sereg Ferdinánd fő herczeg alatt a' varsói herczegséget vala elfoglalandó. Az öszves sereg, melly támadólag készült munkálódni, a' Tyrolokkal 's Landwehrekkel együtt 450,000re ment, 's álgyúszere 700 álgyúból állott.

Napoleon Spanyolország' szivében is vigyázó szemekkel ügyelt Austria' hadikészületeire. Mindazáltal azon sereg, melly felett a' kitörendő háborukor rendelkezhetett, nem ment többre 100,000 Francziánál, az északi Németország' városiban fekvő őrizeteit is ide értve, és 40,000 Bajornál és Würtemberginél; ezen kivül kedvező szerencse esetére 60,000 szövetséges Szász, Badeni, Hessz 's egyébbre számolhatott, úgy szinte minden esetre 18,000 Lengyelre is, kik elszánva valának hazájok' függetlenségéért harczolni. Az olaszországi sereg, Eugen és Macdonald alatt 45,000ből, Marmont' hadteste pedig Illyriában 15,000ből állt. Mindezen seregek' álgyúzó szere 560 álgyúra ment.

Napoleon, mint feljebb érintettük, visszatért Párisba, hogy minden elé adandó esetre készen legyen. April 12kén hallá meg az Austriaiknak Bajorországba be ütésőket, melly april 10kén történt. 13kán odahagyá Párist, 19kán Ludwigsburgba ért, hol a' würtembergi királlyal értekezett, 's ugyan az nap Dillingen felé folytatá útját, hol reá a' bajor király várakozék. E' fejedelemnek Napoleon azt igéré, hogy 14 nap alatt visszatérhet fő városába. 17kén a' főszállásra megérkezék Donauwörthnél.

A' franczia had, a' bajor és würtenbergi segédseregekkel együtt csak 80,000ből állt. E'

szerint gyengébb lévén, hogy sem egy 150,000ből álló ellenségnek ellentállhasson, minél inkább Bajororszag' fővárosa felé huzódék, hogy azt fedezze 's ott magát összesítse. Napoleon a' Dunához érkeztekor tudván azt, hogy hátrálni kénytelenítetett katonái, csekély számok 's a' jövő táborozás miatt aggódnak, egy proclamatiót intézett hozzájok, a' seregtől e' proclamatiók már sok időtől csalhatlan orakulumoknak tartatván.

„Katonák! — úgy monda — a' rajnai szövetség' birtoka meg van sértve. Az austriai generál azt kivánja, hogy mi fegyverei' meglátára elfussunk, és szövetségesünket dugába hagyjuk. Én villám sebességgel sietek ide.

„A' győzedelmes Francziák' nagy lelkűségének köszöné háromszor Austria mindenét, 's még is háromszor nem tartá meg fogadását! Előbbi győzedelmeink biztos zálogai a' most is szinte reánk várakozó győzedelemnek. Noszsza nyomuljunk előre; az ellenség, ha bennünket megpillant, győzödelmesét ismerje meg bennünk.“

Napoleon elérkeztét azonnal érzé az ellenségi sereg, melly előhaladásában egyszerre feltartóztatott. A' harczok 's győzedelmek elkezdődtek.

April 19kén míg Oudinot generál Augsburgból ki indulva, az Austriaikat Pfaffenhofennél elérte 's hátranyomta, — Davoust marsal Regensburgból Ingolstadt felé indult; hova a' császár' főszállása álltétetett. Napoleon' szándéka az volt, hogy ő a' Landshutból kiindult ellenség ellen manövriroz, 's azt azon pillanatban támadandja meg, midőn az, elkezdő tá-

madólag vélekedik munkálódni, 's e' végett Regensburg felé nyomuland előre, mellyet Davoust most hagya el.

Az Auerstädti herczeg, két hadlábban masirozék. Gudin és Morand generálok' osztályi képezék jobb, Friant és Saint-Hilaire generálok pedig a' bal szárnyát. Saint-Hilaire a' pessingi tetőkre érve, Thann mellett a' nagyobb számu ellenség által megtámadtatott, 's e' fényes harcznál kezdődék az 1809ki táborozás.

Jobbról Morand generál szinte egy austriai osztályra bukkant, mellyet szemközt megtámadott, míg annak Davoust egy, Abendsbergtől érkezett bajor csapattal hátul neki esett. Ez osztály minden ponton hátraveretett, 's miután egy egész dragonyos ezredét elvesztette, odahagyta a' csatatért, számos foglyokat hagyván a' Francziák' kezében.

A' pessingi tetőkön megvert austriai csapat Hohenczollern generálé volt, 's Károly fő herczeg' ármádája' derekához tartozott.

Ez első szerencse kedvezvén, Davoust marsal véghezvivé a' bajor seregekkel az egyesülést. E' nagyobbodott erejét Napoleon az austriai balszárny' megtámadására rendelé, melly Lajos főherczeg és Hiller generál' hadtestéből állt, 's 60,000re ment. Azt hagyván meg Davoustnak, hogy az ellenség' jobb szárnyát zárva tartsa, maga Napoleon 20kán Abensberg felé utnak indult, hol a' fő herczeg állott. Morand és Gudin osztályinak, a' Bajorok és Würtembergieknek szemközt kelle az austriai sereget megtámadniok, míg annak Massena, Freising felől jöve, hátulról esne neki.

Morand és Gudin' osztályi Lannes marsal' vezérlete alá bizattak, 's a' franczia sereg' bal szárnyát képezék. A' császár maga a' Bajorokat

's Würtembergieket kivánà vezérleni. Ütközet előtt e' két hadtest' tisztjeit maga körül körbeállítá és sokáig beszélt velök. A' bajor korona örökös németre fordítá azt, a' mit a' császár francziául mondott.

Emlékezteté a' Bajor tiszteket, hogy az Austriaiak mindíg ellenségeik voltak, hogy ezek Bajorország' függetlensége' semmivétételét tevék maguknak czélul; hogy 200 évnél régebben a' bajor zászlók mindíg Austria ellen lobogtak; de hogy ez alkalommal azokat a' franczia sasok olly hatalmasokká teendik, hogy ezután magok a' Bajorok is megmérkőzhetnek az Austriaikkal.

A' würtembergi tiszteknek azon győzedelmekről szólott a' császár, mellyet ők a' porosz seregnél volt korukban az Austriaiak ellen nyertek, 's azon nyereségekről, mellyeket közelébb a' szileziai táborozásban kivívtak. — E' beszédek, mellyek az ezredesek által az ezredeknek, 's a' kapitányok által a' századoknak ismételtettek, elektrikai tüzet gerjesztének.

A' császár jelt ada az ütközetre. Wrede generál egy nagy érdemű bajor tiszt, szemközt támadá meg az austriai osztályokat. Vandamme generál megkeríté a' Würtembergiekkel az ellenség' jobb szárnyát. Lefebvre marsal a' bajor korona örökös és Deroy generál' osztályival manövrirozott, hogy az Abensbergtől Landshutba vivő országutat elvágja. Lannes marsal pedig két osztályával a' legszélső bal szárnyat támadá meg.

Minden ponton jól ütöttek ki a' támadások. Az ellenség zavarba hozatva csak egy óráig tarthatá magát, 's ekkor hátrállni kénytelenítetett, 8 zászló, 12 álgyú 's 18,000 fogolyból állt az austriai veszteség.

Hiller generál Lajos főherczeg' balsorsa elől akarván menekedni, Landshuthoz huzódott vissza. A' császár e' városnak indult. Odaérkeztekor Bessieres a' gárda' lovasságával hátraveré az austriai lovasságot, melly magát a' síkra felállítá. Landshut az Isar' partján fekszik; hogy a' Francziák a' városba juthassanak, egy fahidon át kelle menniök, mellyet az Austriaiak védelmeztek; Mouton generál a' 17dik ezred' granátosit rohanó lépésben neki indította: a' hid lángban állt, de a' tűz nem ijesztő vissza e' vitézeket. Az ellenség állásából elüzetett, 's azután Massenától megtámadtatott, ki a' jobb parton előnyomult. Landshut bevétetett, 's vele 30 ágyú, 9000 fogoly, 600 tár 's 300 podjászos szekér, 3 hajóhid 's az ellenség' kórházi 's élelemtári a' Francziák kezére kerültek.

Landshuttól a' császár imét visszafelé huzódott; Károly főherczeg Eckmühlnél serege 4 főtestét — Hohenzollern, Rosenberg, Kollowrath és Liechtensteinét — öszvegyűjté. Napoleon délután 2 órakor ért Eckmühlhez, 's azonnal elkezdődék az ütközet. A' három napi győzedelem által felhevülve új győzedelem' biztos reményével kezdék a' Francziák a' támadást. Lannes, Gudin' osztályával megtámadá az austriai bal szárnyat, 's azt hirtelen megkeríté, míg a' többi osztályok szemközt menének neki. Az auerstädti és danczigi herczegek részök felől szinte előnyomultak; a' 10dik gyalog ezred, Saint-Hilaire osztályából az austriai sorok közé rohant, 's egyedül egy maga fél óráig feltartóztatá az ellenség' jobb szárnyát. Montbrün generál lovasságával dühösen megtámadá az Austriaiakat elől és oldalvást. Erre a' legszebb hadi látvány fejtekezék ki; egy 110,000nyi ellenség 70,000től megtámadtatva, balszárnyán megkerítve,

's egymás után minden állásából kiszorítva a' legnagyobb zavarral futott.

Az erős és számos austriai lovasság fedezni törekvék a' gyalogság' hátrállását, de Saint-Sulpice és Nansouty' osztályi hátraverék őt, 's szinte szaladásra kénszeríték.

Két magyar granátos négyszeg megállapodék a' síkon: ez a' hátulsereg volt, mellyet Károly főherczeg maga vezérlett. Nansouty az egyikére reá rohant, azt áttörte 's egészen elfogta. Saint-Sulpice a' másikát támadá meg, azt széttörte, az egyik részét elfogta, a' másikát megfuttatta.

A' főherczeg, ki ez utóbbi négyszegnél volt, egyedűl lova' gyorsaságának köszönheté szabadulását. E' pillanattól fogva letett az austriai sereg minden további védelemről, és sietve 's szörnyű zavarral hátrállt; minden sebesét, álgyúszere' nagy részét, 15 zászlót, 's 16,000 fogolyt hagyván a' Francziák' kezében.

Az austriai sereg' többi része Regensburgnál öszvegyüjtve, még 80,000ből állt. Napoleonnak nem volt ennyi embere, még sem kivánt vele a' főherczeg megütközni, hanem minthogy a' Duna háta' megett volt, arra határozá magát, hogy e' folyón ismét átkél, 's Csehországba visszatér, hogy így egy sebes mars által a' bal parton ideje leendvén magát a' jobb parton egy jó állásba helyezni, Bécset a' fővárost fedezhesse.

Az austriai sereg ez átkelést a' franczia batteriák' tüze közt hajtá végre, melly alatt Lannes marsal Regensburgot rohanás által megvette, 's az ellenségi hátulsereget abból kihajtotta.

E' város' megrohanásakor Napoleon egy gyenge lövést kapott a' sarkába, mellyet a' csa-

tatéren köttetett be, 's melly nem hátráltatta őt, hogy ismét lóra üljön, 's a' sereg mozdulatit igazgassa.

Emez öt napi harcz fényes elhatározó győzedelmek által lőn jelessé. A' Thann melletti csata, melly a' főherczeg közép pontját támadá meg, — az abensbergi ütközet, melly az ő balszárnyát elvágá, — a' landshuti viadal, melly e' balszárnyt egészen haszonvehetetlenné tette, — az eckmühli ütközet, viszont a' középpont ellen irányozva, — végre a' regensburgi csata, melly az ellenségi sereget egészen semmivé tette, — mind ezek egy, olly fényes történetek' sorát képezik, mellynek a' történet irásban alig találhatni mássát. Ez egy fényesebb 's következménnyel teljesb táborozás vala, mint ama' hires öt napi táborozás Olaszországban.

Napoleon' befolyása századára leginkább ez 1809ki táborozás kezdetekor mutatkozék. — „Tán szerencséjének egész korszakában — így szól a' vitéz Pelet generál — Napoleon' jelenléte sohasem bírt azon varázs erővel, mint ezen táborozás' történeteiben. Az austriai sereg bátorsággal 's biztossággal eltelve nyomult régkészült támadási terveivel egész tömegben előre; Németország' egy része kész volt a' lázzadásra; Europa csak egy kedvező pillanatra várakozék, hogy Franciaországra rohanhasson. A' franczia sereg a' Duna' partjain szétt oszolva, a' legnagyobb veszélynek vala kitéve. A' császár április 17kén megjelen Donauwörthben, 's a' két sereg' erkölcsi helyezete a' népek' 's udvarok' szelleme 's Europa' alakja el van változtatva. Napoleon egyes hadtesteknek, a' közép pont felé, egy rendkivűl bátor fordulat által leendő

öszvehuzását parancsolja, 's jobb szárnyát, mellyet mindíg magához közelében tartott, az austriai operatiói linea ellen előre küldi. Alig érkeznek e' beli parancsai a' különféle generálokhoz, 's már azon ellenség 19kén reggel meg van verve, a' sereg egyesülve, 's jobb szárnya a' főherczeg' háta megett van, ki azon ponton áll, hogy Bécscsel való öszveköttetésétől, 's operatiói' alapjától elvágattassék."

Időközben a' császár ismert elve szerint nem engedé magát a' győzedelem által elvakítatni, 's azt tartván; hogy addig semmit sem lehet már megtettnek tekinteni, míg valami tennivaló még hátra volna, parancsolá a' seregnek, hogy tüstént Bécs felé induljon.

Mi előtt Regensburgot elhagyná, következő proclamatiót intéze a' sereghez:

„Katonák! ti várakozásimnak megfeleltetek: ti a' számbeli hijányt vitézségtek által tudtátok kipótolni; ti azon különbséget, melly egy Caesárnak katonáji, 's egy Xerxesnek fegyveres csordáji közt létez, dicsőül kitüntettétek."

„Mi kevés nap alatt 3 ütközetben Thann, Abensberg, és Eckmühl mellett, 's a' Pessing, Landshut, és Regensburg melletti csatákban győzedelmeskedtünk; 100 álgyú, 40 zászló, 50,000 fogoly, 3,000 befogott szekér az ezredek' podjássza 's pénztárával — ezek a' ti sebes utazásitok' 's bátorságtok' következményi.

„Egy hitetlen kabinét által elvakítva az ellenség minket elfelejteni látszék; e' beli álmából febébredte hirtelen volt: borzasztóbban jelentetek ti meg előtte, mint valaha. Csak imént jött ő ált az Innen, 's elborítá szövetségesünk' birtokát; csak imént kecsegteté magát azon reménnyel, hogy a' háborút áltjátszandja

a' mi hazánk' földére. Meggyőzetve 's elijedve szalad ő ma egész zavarral; már az én elő seregem áltkelt az Innen; mielőtt egy hónap elmulna, mi Bécsben leendünk."

A' bécsi mars szerencsés és sebes volt; a' sereg minden akadály nélkül átment az Isaron és Innen; — Lajos főherczeg' és Hiller' hadtestei' romjai — amaz egyetlen austriai erő, melly a' Duna' jobb partján maradt — a' Traun megett, az Ebensbergi várban és tetőkön egy állásba helyhezék magokat, 's a' Francziáknak ellenzeni látszának e' folyón való átmenetelt. De hátulseregök a' 700ból álló franczia elő seregtől eléretett, 's a' hidról, mellyet többé el nem hordhattak, hátravettetett. Álgyúk, szekerek, emberek, lovak mind a' folyóba döntettek. Claparade' osztálya, mellynek kolonncsúcsa képezé az elő sereget, Ebersbergbe benyomult, 's 4000 Austriait, kik a' várost védelmezék, elfogott, 's ezután a' várt támadá meg. Massena, Bessiéres és Oudinot generálok' idejövetelekről értesítve azon 30,000 Austriai, kik a' tetőkön állottak, e' generálok' új csapatinak a' hidon átmenetelét megakarák gátolni, 's e' végre a' hidat felgyújtották, — már á' hidra érkezett a' tüz, midőn a' Francziák annak első gerendáját lehordották, hogy annak végvesztét megelőzzék; 7000 emberrel 's 4 álgyúval a' jobb parton maradva, szerencsés sikerrel ált ellen a' vitéz Claparede az austriai tömeg' ismételt támadásinak; háromszor veré ezeket a' bajonettel vissza, 's rendíthetetlenül megállott, míg a' hid ismét elkészült, 's a' franczia sereg' maradványa neki segítségére jöhetett. E' segítségnek 's a' császárnák oda érkezte sebes hátrál-

lásra kénszerítéke az ellenséget, melly e' harczban 12,000 embert, 's e' közt 7500 fogolyt vesztett.

Semmi nevezetes akadály sem tartóztathatá fel többé a' sereg' marsát, lehetetlen lévén a' főherczegnek ismét a' jobb partra átkellni. A' franczia sereg, mint ezt neki Napoleon az eckmühli ütközet után megigérte, Bécs falai alá megérkezett.

Maximilián főherczeg 16,000, részint Landwehrek, részint linea seregekből álló, emberrel feküdt e' fővárosban. Jelenléte, 's az a' gondolat, hogy Károly főherczeg sebes marsokban sietend a' főváros' segítségére a' Bécsieket azon bátorságra gerjeszté, hogy a' várost védelmezzék. A' külvárosokat minden baj nélkül elfoglalák a' Francziák, minthogy nem valának semmi erősségi mív által védetve, — de midőn ők a' kül 's bel város közti szabad téren előnyomultak, a' bástyákról kartácsokkal fogadtattak. Egy franczia ezredes, ki parlamentairként vala küldve, majd megölettetett. Mi előtt Napoleon e' gazdag népes város ellen kemény eszközökhöz nyulna, a' generál-majorra bizá, hogy Maximilián főherczegnek irjon, 's e' levelet a' külvárosok' legelőkelőbb lakosi' küldöttsége által vitette bé.

A' bástyáknak ujonnan elkezdett tüzök lőn a' főherczeg' egyetlen válasza. Nem szívesen adá a' császár parancsait, azon szerencsétlenség felett sóhajtva, melly e' nagy népességet érendő vala. A' város három oldalról vala bézárva; egy 20 haubiczból álló álgyútelep azon helyen emelkedék fel, hol a' Törökök 1683ban a' vártól száz ölnyire nyitották volt fel futósánczai-

kat. Esti 9 órakor kezdődék a' lövöldöztetés. Rövid idő alatt 1800 haubicz repült a' városba, több palota 's nagy épület a' lángok' prédájává lőn. E' gyuladás elrémíté a' lakosokat, kiknek szándékok ingadozni kezde. E' közben egy szónok jelen meg, 's jelenti a' császárnak, hogy Mária Luiza főherczegné, ki akkor hímlőben betegen feküdt, a' császári palotában hátramaradt légyen, melly éppen a' Franczia batteriák' lövései irányában fekszik. Napoleon a' főherczegné' tekintetéből azonnal más irányt adata a' lövéseknek. Azt állítják, hogy e' szíves emberi tett az ifjú főherczegné' szivében mély benyomást hagyott légyen maga után.

Miután a' főherczeg egy kicsapást próbált, 's meggyőződött a' felől, hogy neki a' Duna' bal partjával minden összeköttetése elvágattathatik, 's a' császár már csapatokat is tolat elő a' Thábor-hidra, melly a' két partot összeköti: arra határozá magát, hogy a' várost odahagyja, 's az éjt használá hátrállása' kivitelére. Kihuzódván linea seregeivel, a' hidat, mihelyt rajta átkelt, lehordatta. — Ama' generál, ki Bécsben azon szomorú megbizással hátrahagyatott, hogy kapituláljon, mindjárt napvirradtakor egy követséget külde a' császárhoz, a' tűz' megszüntetését kérvén 's jelentvén, hogy kész a' várost feladni. A' kapitulatzió május 12kén aláiratott, 's más nap Oudinot saját osztályával be szálla Bécsbe.

A' császár, mint 1806ban Schönbrunnban vevé főszállását, honnan következő proclamatiót bocsáta a' sereghez:

„Katonák! egy hónappal az ellenségnek az Innen áltmente után, ugyan az nap, ugyan az órában jöttünk be Bécsbe. Az ő Landwehrei, az ő általányosan felkölt népe 's bástyái nem áll-

hatták ki tekintetetőket. Az austriai fejedelmi ház ide hagyá fővárosát.

„Katonák! — ti a' bécsi népet, melly a' külvárosiak' követsége kifejezésekint elhagyatott 's árva, tiszteletben tartandjátok. Én e' városnak jó lakosit különös oltalmam alá veszem: de a' mi a' lázzító rosz embereket illeti, azokat példás szigorusággal megbüntetendem. Katonák! legyünk jók a' szegény parasztok, 's e' jó nép iránt, mellynek olly sok jussa van tiszteletünkre; ne legyünk kevélyek győzedelmeink miatt, inkább amaz isteni igazság' tanújeleinek tekintsük azokat, melly a' hálátlant megbünteti."

Ama' próbatételek, mellyeket Franczia-ország' ellenségi az alatt, még a' Franczják Bécsbe mentek, éjszaki Németországban tettek, siker nélkül maradtak.

Schill és a' braunsveigi herczeg — egyes pártosok — mind a' ketten nem érték el azon czéljokat, hogy a' Franczják' szövetségesit azok ellen fellázzítsák.

Schill, ki huszár ezredével Berlinből indult ki, a' szász csapatokat Vittenbergánál nem találta hajlandóknak terve' gyámolítására. Ezután Magdeburgnak indult, hol Michaud generál' és Vouthier' ezredes' szigoru bánásmódjok a' vesztfáli zászlóaljakat kötelességök' korláti közt visszatartották. Erre az Albis' alföldére huzódott, hol az Angolyoktól reménylett segítséget, minthogy e' partokon néhány ángoly hajók mutogatták volt magokat Gratien generál egy hollandi brigadával és Eble generál egy vesztfáli csapattal vevék őt üzőbe. — Schill' vállalatiról 's a' franczia győzedelmekről egyszerre értesít-

ve, a' porosz udvar e' tulságos buzgóság ellen; mellyet helyben nem hagyhata, elégületlenségét fejezé ki.

A' Vesztfálok, Hollandok, 's egy ezekhez csatlódott brigáda által üzetve, Schill, ki 1500 embernél soha nem hozhata többet öszve, Stralsund városába veté magát, 's ott megtámadtatott. Heves ellentállása ellenére is már a' Francziák' kezére kerülendvén, kétségbe esve egy vitéz harczban keresé, 's lelé meg halálát.

A' braunsveigi herczeg' expeditiója még kevesebb ideig tartott. Ő Csehországból indult ki „halál-csapatjával"; de nem lelvén a' Szászoknál a' reménylett segítséget, ismét Csehországba vala kénytelen huzódni.

Míg a' nagy ármáda Eckmühlnél harczolt, az alatt Beauharnais Eugen herczeg az olaszországi seregnél úgy viselé magát, mint a' császárnak érdemes fogadott fija. — Míg Károly főherczeg a' regensburgi sikon megjelent, addig öccse, János főherczeg, az előre készült általányos táborozási terv' következésében 50,000 embert vezérelve, Karniolia' hegyeiről a' Friaulba szállott alá. — Az al-király — Eugen — eleinte csak 40,000 emberrel fedezé Olaszországot. Al-vezérei Grenier és Macdonáld generálok voltak. Ifjú 's tapasztalatlan létére, ez ifjú herczeg azonnal egy próbált régi katona' szigorú magatartását mutatá. Bátor, csendes, és képes lévén az operatiókat megitélni, mindig ügyes tanácsadókat tuda maga körül tartani, — a' mi olly elmetehetség, melly gyakran egy magas lángész' sugallásival fel-ér.

Fő ereje Sacile előtt volt öszve gyűjtve, de ő még Verona felől egy gyalog osztályt, és egy lovas hátul csapatot várt.

Az ellenségnek hirtelen berontása meglepé előseregét Pordenonál, 's annak egy ezrede részenkint semmivé tétetett.

Az alkirály, ki egy hátrállásnak, az olasz népek' ingadozó véleményökre és a' vezérlete alatt álló seregekre leendő erkölcsi benyomásától tartott, elhatározá támadólag kezdeni munkálódását, azt reménylvén, hogy csak egyetlen egy ellenségi hadtesttel leend dolga. Ezért az Austriaiak ellen indúlt, 's azokat Sacile és Pordenona közt megtámadta. De már a' főherczeg' serege állott itt csatarendben, 's a' Francziák' minden vitézségök mellett is, az ütközet rosszul esett ki részökre.

Eugen kénytelen volt magát a' Piavéhez visszavonni, hol ő a' Veronából megérkezett új csapatok által megroncsolt zászlóaljait ismét rendbe szedte, 's azokat jó rendben az Etsig visszavezette, miután Velenczében 's Palma-Novában őrizetet hagyott hátra.

Első szerencséjének örűlve, 's kénytelen lévén három osztályt szétt küldeni, hogy Marmontot Dalmatországban, úgy szinte Velenczét és Palma-Novát szemmel tartsa, a' főherczeg Caldiero mellett amaz ismeretes állásba szállott, hogy ott bevárja míg déli Olaszországban a' várt zavarok kiütendenek, vagy míg bátyja' németországi győzedelmei őt azon állapotba helyheztetik, hogy ő hadi munkálatit aggodalom nélkül folytathassa. Az eckmühli csata', 's Regensburg' bevétele' hire csak hamar megcsalák e' reményt, 's felélesztek Eugen' 's ennek olaszországi jóakarói' bizodalmát, 's e' táborozás, melly vesztességgel kezdetett, győzedelmek által folytattatott.

Az első nagy ütközet a' Piave partján esti 8 óráig tartott, — 's mind a' két részről nagy

elszántsággal adatott: 10,000 Austriai elesve, vagy megsebesedve, több zászló, 15 ágyú, 30 lőszer láda valának e' győzedelem' jelei, mellyre az ellenségi sereg Olaszországból kitakarodék.

Eugen nyomosan üzé az ellenséget. Az Austriaiak egymásután San-Daniel, Tarvis, Laybach és San-Michele mellett megverettettek, 's az olaszországi sereg, Karinthiát, Karnioliát és Steyert elfoglalva, Austriába szállt alá, hogy a' nagy ármádával egyesüljön.

VII.

Chronologiai áttekintet.

1809ki táborozás. — Eszling. — Wagram.

1809. Máj. 17. A' római birtoknak Franciaországhoz csatoltatása.
17. Malborghetto' bevétele, 's csata Tarvisnál Olaszországban.
19. Bemenetel Inspruckba, Tyrolban.
21—22. Ütközet Eszlingnél.
21—22. Laybach' bevétele. Ütközet Gospichnál.
27. Az olaszországi sereg egyesül a' németországival.
28. Fiume' megszállása.
31. Stralsund' bevétele. Schill' halála.
Jun. 1. Az Austriaiak odahagyják a' varsói nagyherczegséget.
6. A' Södermannlandi herczeg, XIII. Károly név alatt Svéd királyá választatik.
14. Ütközet Győrnél, az olaszországi ármáda által.
22. Győr' bevétele 's feladása.
26. Csata Grätznél.
30. Csata Posonnál.
Jul. 4—5. A' Dunán átmenetel; csata Enzersdorfnál.
6—7. Ütközet Wagramnál (10 zászló, 40 álgyú, 20,000 fogoly.)
9. Csata Laanál.
10. Csata Hollabrünnél.
11. Ütközet Znaimnál (2 zászló, 3 álgyú, 3000 fogoly.)
12. Znaimi fegyvernyugvás.
14. A' Lengyelek ismét beveszik Krakkót.
Aug. 1. Az Angolyok' expeditiója Walchern szigetére.
15. Vlieszingen' kapitulatiója.
15. A' három gyapjas rend' felállítása.
Sept. 17. Béke Orosz- és Svédország közt.
Oct. 13. Stabbs' gyilkolási terve a' császár ellen.
14. Schönbrunni béke Franciaország 's Austria közt.
14. Az illyriai tartományok organizatiójok 's azoknak Franciaországhoz csatoltatások.
26. A' császár visszatér Fontainebleauba.
Nov. 20. A' Francziák oda hagyják Bécset.

1809ki táborozás.

Eszling. — Wagram.

A' franczia hadi sereg a' Duna' jobb partjának, 's Bécs városának birtokában volt; azonban a' nagy austriai sereg, melly Károly főherczeg' vezérlete alatt állott, 's mellyhez Hiller generál 's Lajos és Maximilián főherczegek' hadtestei' maradványi is hozzácsatolódtak, a' fővárossal által ellenben a' marchfeldi síkon, 's a' bisambergi tetőkön, a' Duna' bal partján állott; 's ez állás által Cseh-, Morva- és Magyarország' csendes birtokában maradva, képes vala erejét egyesítni 's azt amaz új tartománybeli katonák által is nevelni, kiknek kiállításuk elkezdődék, 's így a' harczot megújítani, mellynek a' Tyrolban nevekedő lázzadás a' Francziákra nézve szerencsétlen fordulatot adandhat vala. — Ennek megfontolása arra birá a' császárt, hogy támadási munkálatit folytassa, a' nélkül, hogy elébb az olaszországi ármáda' elérkeztét bevárja; melly végett a' Dunán átkészült menni, hogy az ellenséggel egy elhatározó ütközetbe ereszkedjék.

Károly főherczeg e' szándékot előre látván, elfoglalt állásában készen várta a' franczia sereget, használni kivánván ama' pillanatot, mellyben a' Francziák a' Dunán átkelni fognának. Tudnivaló, hogy e' munkálat a' legbajosbak 's legveszélyesbek egyike, ha annak egy

bátor 's tapasztalt ellenség' jelenlétében kell megtörténnie.

Két órányira Bécs alatt Ebersdorffal általellenben két sziget, két ágra osztja a' Duna' vizét. A' császár' parancsa szerint e' helyen kelle hidakat verni. Május 18kán miután a' szükséges szer együtt volt, Molitor generál' osztálya csónakokon Lobau szigetére átment, melly a' bal parttól a' Duna' utolsó ága által elválasztva, nagyobb kiterjedése miatt egy nagy fegyverrakhelyet képezett, mellyen az egész sereg összegyülekezhetett. Másnap az első és második Duna ágon elkészültek a' hidak, 20kán egy harmadik köté öszve a' bal partot Lobau szigettel; 's Molitor, Lasalle és Boudet' osztályi éjjel átmentek a' folyón, 's megrakák Eszling és Nagy Aspern helységét, mellyek kőből építve, a' többi osztályok' átkelése' fedezésére támasz pontul szolgáltak.

21kén folytatták a' Francziák a' bal partra átkeltöket, jóllehet igen lassan, mivel a' hidak' töredékeny voltok nem engedé az átkelés' siettetését.

Az Austriaiak mind eddig nem háborgatták sem a' Francziák' munkájit, sem azoknak átkeltöket; egy órányira a' hidon felül táborozván, emitt még nem is mutaták magokat. Ez elnézés egy haditanácsban határoztatott, mellyben az austriai generálok' magva vőn részt. Itt az végeztetett, hogy a' Francziákat nem kell előbb megtámadni, míg azoknak része nem jővend által a' bal partra, hol azokat titkos előkészületek után elvágni 's megszorítani reménylették.

Esti 4 órakor adá az austriai vezér, a' mostani pillanatot kedvezőnek tartván, parancsait, 's hadlábai megindultak. A' franczia elő-

sereg, melly jobb szárnyával Eszling falura, a' ballal pedig Nagy-Aspernre támaszkodék, csak hamar megtámadtatott: 90,000 Austriai 200 ágyúval egyszerre támadá meg az egész franczia vonalt, melly csak 35,000 emberrel birt, mind a' két részen vitézül harczoltak, a' franczia lovasság több szép támadást tett, 's 14 ágyút foglalt el. Massena marsal Aspernt, Lannes marsal pedig Eszlinget védelmezé, 's megállottak állásaikban 's megtarták a' csatatért. Csak az éj vethete véget e' harcznak.

Mind a' két sereg egymással szemközt a' szabadon tanyázott. Ama' franczia csapatok, mellyek Lobau szigeten állottak, éjjel folytatták áltkeltöket, 's az öszvegyült franczia erő 50,000re növekedék.

A' császár a' jövő nap egy nyakas ütközetet látván előre, siettette az átkelést.

Május havában rövidek az éjszakák; — 22kén már reggeli 2 órakor újonnan megtámadtattak Eszling és Nagy-Aspern' helységi, mellyek egymásután elvétettek 's visszavétettek. 4 órakor megindult az austriai sereg, 's újra megtámadá az egész franczia vonalt, 's számbeli többségébe bizakodván, kiterjesztett szárnyával a' Francziák' csatavonalját meg akará kerítni. A' császár e' mozdulatot hasznára kivánván forditani, mivel az ellenség általa ereje' középpontját meggyengité. Most hozák uzon hirt, hogy Davoust marsal' hadteste, mellynek elérkeztét beakará várni, már a' Dunán átkelni készül. Ekkor Lannes marsal a' vezérlete alá bizatott Oudinot generál' egyesített granátosival, 's Saint-Hilaire 's Boudet' osztályival parancsot kapott, hogy a' védelemmel hagyjon fel, 's támadólag munkálódjék. Bessiéresnek lovasságával kelle e' támadást gyámolítania, Da-

voustnak pedig Eszlingből az ellenség' balszárnya felé, és Massenának Aspernből a' jobb szárny felé kelle előrenyomulniok. E' borzasztó megtámadás feltartóztatja az ellenség' szárnyai' előrehaladtát, 's kényszeríti azokat, a' középpont felé vissza huzódni. Az ellenség hátráll és csak még egy megerőltetés kell, hogy hátrállása tökéletes zavarral végződjék. Egyszerre egy szomoru történet feltartóztatja a' győzedelmi menetelt, 's kényszeríti a' császárt, hogy támadólagi munkálódásival felhagyjon, 's parancsolja generáljainak, hogy előbbi állásaikra, Eszling és Aspernban visszavonuljanak. A' sereg ugyan is kifogyott a' töltésekből, 's álgyúgolyókból; Davoust' hadteste nem mehete-át, a' hidak elszakadtak, 's a' Francziáknak, kik élelem 's lőszer' szükében voltak, minden összeköttetésök Lobau szigetével semmivé tétetett. Míg a' császár a' jobb parton az átkelésre készületeket tett, az alatt Károly főherczeg a' bal parton nagy kövekkel terhelt dereglyéket, nehéz talpakat, 's számos gyujtó hajókat készítetett, sőt a' Dunán fekvő malmokat is elszakítatta, hogy e' rontó míveket annak idejében a' Francziák' hidjai ellen a' vizen le ereszhesse. Ez előkészületek a' franczia had' fővezére által mind a' mellett, hogy a' hely, hol azok tétettek, olly közel volt, észre nem vétettek. A' hid oltalmára semmi karózatok nem voltak veretve. Ez illyes munka több időt és szert kivánt volna, mint a' mellyel a' franczia földmérők ekkor birtak. — E' szörnyű tömegek' üzése, mellyeket a' főherczeg a' sok eső és elolvadt hó által nagyra áradt Dunán épen azon pillanatban parancsolt lefelé ereszteni, midőn a' franczia sereg' fele már a' bal partra ért, a' két hidat, mellyek Lobau szigetét a' jobb parttal öszvekötik, elszakították.

Mihelyt a' főherczeg látta, hogy a' Francziák a' helyett, hogy a' hátrálló austriai osztályokat üznék, megállapodnak, 's előbbi állásaikba visszahuzódnak, átlátta; hogy, hadi fortélya elsűlt, 's hogy a' hidak nincsenek többé; öszveszedé azért csapatjait, hogy ismét nyomosan támadólag munkálódjék. A' franczia sereg' helyezete aggodalmat gerjesztő volt, de vezére szigoru' magatartása fentartá annak bátorságát. Az Austriaiaknak minden támadásaik megtörettek a' Francziák vitéz állhatatosságuk által, jóllehet e' támadások reggeli 9 órától esti 9 óráig folyvást, de siker nélkül tartottak. Eszling' és Nagy-Aspern' helységi többször megtámadtatva, még is a' Francziák' kezében maradtak. Végre esti 9 órakor megszünt az ellenség' tüze, miután a' Francziáké már régebben megszünt', 's ők csak puszta kard 's bajonettal harczoltak.

Ez ütközet 30 óráig egy folytában tartott, mivel az 21—22dik éj' közti csekély szünetet alig lehet odaszámlálni. A' vesztesség mind a' két részen tetemes volt. Több generál esett el; főkép sajnálá a' sereg d' Espagne generál' elestét, ki egy vitéz támadásnál esett el, 's Saint Hilaire generálét, ki sebében holt meg. De legfájdalmasabb vesztesség Lannes marsal, montebellói herczeg' halála volt, kinek 22kén estve egy álgyú golyó zuzá öszve mind a' két czombját. Midőn a' császár e' hirt hallá, így kiálta fel. „Egy illy szörnyű csapásnak kellett e' napon szivemet érnie, hogy más gondokkal bajlódjak, mint seregemével!“ *)

*) Az 1809ki táborozás' lelkes történet irója, Pelet generál, ki nagy részt vőn e' táborozás' harczaiban, a' marsal' halálát így adja elő:

E' vérengző ütközet után, mellyben legalább a' franczia becsület megmentetett, a' fő dolog

---

„3—4 óra közt délután Lannes Eszling és Aspern közt felállított egyes puskázói' lineaja megett járkált, 's bátorságra tüzelé őket. Pouzet generál volt a' marsallal, ki őt a' hadimesterség' első elemire tanítá, 's véle Spanyolországból jött. A' generált csak hamar egy puska golyó homlokban találja, 's halva rogyik le. Öreg barátja' vesztén mély fajdalmat érezve távozik el Lannes, 's Eszling felé irányozza utját. Nem lévén más foglatossága, mint lineaját Károly főherczeg' gyenge támadási ellen védelmezni, a' két falu közti alantságban (lapályban) le ült, 's fájdalmának engedé át magát. Nem sokára nehány katona közeledék, kik a' generál' holttestét hozák, 's a' marsal újra tovább távozik 's így kiált fel: „Hát e' szörnyű látvány mindenütt üldözend engem'!" Kevés távolságnyira ugyan azon lapályban ismét le-ül. Itt volt ő azon tisztjeitől körülvéve, kiket a' halál megkímélt, midőn egy 3 fontos golyó történetből Enzersdorfból lövetve, a' marsalnak keresztbetett térdeit érte. Lannes Lobau' szigetére viteték ált, 's közeledék azon helyhez, hol Napoleon és Massena voltak. Mihelyt őt a' császár megpillantá, hozzája sietett 's elborítá csókjaival. Zokogva nevén szólítja őt, 's így szól félig fojtott hangon hozzá: „Lannes! barátom, ismersz-e' engem? En vagyok, én a' császár. . . . Bonaparte, a' te barátod . . . Lannes, Lannes, a' te élted meg fog nekünk tartatni! A' marsal felnyitja szemeit, 's nagy nehezen így szól: „En élni kivánok . . . ha Önnek szolgálhatok . . . 's Franciaországnak . . . de azt hiszem, hogy Ön, mi előtt egy óra elmulik . . . azon férfiut, ki Önnek legjobb barátja volt, el fogta veszteni." Napoleon a' haldokló előtt térdepelt 's forró könnyeket hullatott. Ez érzékeny beszédváltás, és érzékeny ölelgetések mélyen illettek mindnyájunkat. Minden környülmények közt szivszaggató lett volna e' látvány, de most annál erősebben hatott reánk egy olly ütközet' kimenetelével, melly olly sok hőst ragada-ki közülünk. A' császár fájdalma olly eleven volt, hogy e' jele-

abban állott, mint kelljen a' sereget ez iszonyú állapotjából kimenteni. Egy hajóhid a' Lobau szigettel való közösülés' helyre állítása végett kiigazítatott. Miután a' császár a' szigetet megszemlélé, 's minden segédeszközöket, mellyeket az egynehány napi védelemre nyújthatott, maga szemügyre vett, öszve gyűjté a' marsalokat, és a' hadtestek' vezérit, 's felszólítá őket, mondanák meg véleményöket. Mindnyájan azon egy értelemben voltak, hogy a' Dunán ismét át kell menni, a' csapatokat, mellyek a' harczban voltak, vissza kell huzni, 's azokat a' jobb parton bátorságba kell helyheztetni. Massena részéről azt tevé még hozzá, hogy a' mi őt magát illeti, ő majd csinál magának az ellenségen keresztűl utat, ha az a' hátrállást akadályoztatná. Davoust, ki szinte jelen volt, magára vállalá, hogy ő Károly főherczeget féken

---

net szemtanúji közűl egy sem foghatja vala kétségbe hozni Napoleon' ekkori mély megilletődését.

„Lannes marsal csak 23-dikán reggel vitethetett-át a' Duna' másik partjára, 's Enzersdorfban maradt. Első gondja volt arról tudakozódni, hol csináltathatta bizonyos Palsi gróf, kinek szinte mint neki lába elvágatott, azon mesterséges lábát, mellyel lóra is ülhetett; olly nagy volt a' marsal' buzgalma hazája' szolgálásában. Két nappal elébb még azt is parancsolta, hogy holmije a' spanyol határokon várakozzék reá, hová a' rövid időn bévégeztetni reménylett austriai háboru után, az ott Spanyolországban vezérlete alá bizott hadtesthez szándékozék jutni. Egy nappal reá 24-től 30-kig melly utólsó napon fényes éltét bevégezte, eszén kívül feküdt. E' szomoru pillanatokban az ő nagy lelke még a' csatamezőn veszélyekkel küszködve 's azokon győzedelmeskedve képzelé magát. Tisztjeinek parancsokat osztott, 's a' császártól, kit már nem vala képes többé megismerni, segítséget kért. E' hét nap alatt a' császár folyvást meglátogatta őt minden reggel és estve."

tartja, ha ez a' jobb partra át merészel menni, 's azt állította, hogy ő a' maga hadtestével időt szerzend a' többi csapatnak a' hidak' helyre állítására. A' császár dicséré generáljai buzgalmát, de a' legnagyobb nyugalommal így szólt hozzájok: „Ti a' Dunán vissza akartok menni? de mikép? hát nincsenek e' elrontva a' hidak? hát nem volnánk e' már, ha e' baleset nem volna, egyesülve, nem volnánk e' győzödelmesek 's innét messze? Embereket 's lovakat ugyan által szállíthatunk csónakokon, de mi lesz álgyúszerünkből? Ide hagyjuk e' sebeseinket? E' hét napi veszteséget még ezen vitézek' veszteségével is tetézzük e'? azt mondjuk e' majd így ellenségünknek 's Európának, hogy ma a' győzők a' meggyőzettek? 's ha a' főherczeg büszkébb leendvén hátrállásunkra, mint vélt győzedelmére, hátunk megett, Tula, Krems, 's Linznél 's egyébbütt átmegy a' Dunán, 's ott különféle hadtesteit öszveszedi, hová huzzuk majd magunkat vissza? — Nem de azon állásinkba e', mellyeket én a' Traun, Inn és Lech mellett besánczoltattam? Nem, nekünk a' Rajnáig kell sietnünk; mert ama' szövetségesink, kiket a' győzedelem és szerencse adának nekünk, egy képzelt veszteség által elpártolnak tőlünk, sőt ellenséginkké fognak válni . . . . nekünk itt kell maradnunk. Nekünk egy olly ellenséget, melly félni megszokott tőlünk, fenyegetnünk kell, 's szemüggyel tartanunk. Míg ő valamire határozandja magát, míg ő elkezd munkálódni, a' hidak helyre lesznek állítva, még pedig úgy, hogy azok minden szerencsétlenséggel daczolni foghatnak. A' csapatok egyesülni, 's egyik, vagy másik parton harczolhatni fognak. Ezenkivül az olaszországi ármáda, melly után nem sokára Lefebvre kö-

vetkezik, hatalmas segítségét 's győzedelmeit kezünkbe hozza; ő néhány nap alatt Steyerországon keresztül egy közösülési lineát nyitand meg, melly még most zárva van előttünk, 's melly a' Bajorországon keresztül menő lineát is kipótolándja. Akkor leszünk mi a' hadimunkálatoknak urai." — E' nemes szavak, e' nagy nézetek értelmesek lesznek dicsőssége' 's veszedelme' bajtársi előtt, 's feltüzelik azoknak buzgalmokat. A' császár, régi barátsága' hangján, még ezt teszi hozzá „Massena! te végrehajtandod azt, mit olly dicsőül kezdél. Csak te üzheted innét el a' főherczeget. Épen most jártam át a' szigetet, annak fekvése kedvező lesend te néked."

Elhatároztatott: hogy a' hátrállás az éj' kezdetével kezdessék el, 's a' csapatok a' helyett, hogy a' Dunán átmenjenek, a' szigeten maradjanak, míg elegendő készületek tétetendenek a' támadólagi munkálódás' elkezdhetésére.

E' hátrállási mozdulat, mellyet a' Francziák fogcsikorgató morgással vittek véghez, csudálatra méltó renddel történt, 's a' nélkül, hogy az ellenség merészelte volna őket háborgatni. Midőn az ágyúszer is már ált volt szállítva, elszakíták a' hidat, 's a' sereg a' szigeten mintegy blokirozva látta magát, mivel mind azon hidak, mellyek előbb Bécscsel közösülését biztosíták, mind azok, mellyeken az ellenséghez érhetett, el voltak szakítva. A' császár egy kis ladikon ismét a' jobb partra kiszállt, hogy mind azon csapatjainak, mellyek az ütközetben részt nem vettek, parancsokat osztogasson, 's az élelem' és lőszerek' szállítását siettesse, mellyeknek a' vitéz harczolók Eszlingben olly nagy szükiben voltak. Mind e' mellett a' seregnek a' szigeten léte első napjaiban az éhség' minden

bajaival küszködnie kellett. Csak miután már nyerges és igás lovaiknak egy részét megemészté, látá ama' csónakokat közeledni, mellyek neki élelmet hoztak. A' sebesek szinte nem kevesebbet szenvedtek: az ő levesök lóhusból készítetett, egy mejj vasban főzetett és só helyett puskaporral fűszereztetett meg.

Szerencsés siker koronázá a' császár' törekedését, 's nem sokára bőség uralkodék a' csapatok közt. Lobau szigete ama' nagy sánczok miatt, mellyek rajta építettek, valódi várrá lőn. E' fával bövölködő szigetnek két mérföld a' területe. Három párhuzamos 600 lábnyi hosszu híd köté azt a' jobb parttal öszve, 's biztosítá Bécscsel közösülését. Egyik e' hidak közül olly széles volt, hogy három kocsi elmehetett egymás mellett rajta. Több irányzatban vert karózatok biztosíták azt mindennemű károsodás, sőt magok a' gyujtó hajók 's egyéb gyújtó erőmüvek' ellen. A' bal parton létező ellenség' állásival szemközt felállított redoutok híd fők gyanánt szolgáltak, 's 100 ágyú által védettek. A' szigeten csinált utak könnyebbíték mindenfelé a' csapatok' 's ágyúk' szállítását. Lobau' szigete „Napoleon" nevet kapott, három más szinte megerősített szomszéd sziget, e' táborozás alatt elesett három generálról „Montebello, d' Espagne és Petit" nevezetet kaptak. Egy negyedik sziget pedig Berthier herczeg', a' császár generál-majorja' keresztnevéről „Sándor" szigetnek neveztetett.

E' munkák egy hónapnál tovább tartottak. Az alatt az olaszországi ármáda a' győri ütközet után, öszve csatolta magát a' fő ármádával. E' sereg, Austriába érkeztekor a' császár által egy olly proclamatió által fogadtatott, melly az általa adatott ütközeteket olly jól adja elő,

hogy ezeknek más elbeszélése szükségtelen volna. E' proclamatió így szólt:

„Olaszországi sereg' katonáji! ti a' ti előtökbe tett czélt dicsőn elértétek, a' Someringi tér tanúja a' nagy ármádával öszvejövéstöknek.

„Idvezlégyetek, én meg vagyok veletek elégedve. Egy hivséget nem ismerő ellenség által előbb megrohanva, mielőtt hadlábaitok egyesülve lehettek, az Etsig vissza kelle magatokat huznotok. De midőn az előre nyomulásra parancsot kaptatok, a' hires Arcola' mezején álltatok, 's azt fogadtátok, hőseink' árnyira esküdve, hogy győzni akartok. Ti megtartottátok szavatokat a' Piavenél volt ütközetben, 's a' San-Danielo, Tarvis és Görtz melletti csatákban; — ti Malborghetto és Pradelle erőségit rohanással bevettétek, a' Prevald és Laybachban besánczolt ellenségi osztályt magamegadására kénszerítettétek. Még nem is mentetek át a' Dráván, már is 25,000 fogoly, 60 álgyú, 's 10 zászló bizonyíták vitézségtöket. Később a' Dráva, a' Száva, és a' Mura nem késleltethették a' ti marsotokat. Jellacsics' austriai hadlába, melly legelőszer ment be Münchenbe, 's legelőszer ada jelt Tyrolba a' gyilkolásokra, St. Michelenél körülkerítve a' ti bajonettotokba került. Ti a' nagy ármáda' haragja elől elszaladt eme' maradványokon heves bosszut álltatok.

„Katonák! amaz olaszországi austriai sereg, melly egy pillanatig jelenléte által tartományimat bemocskolá, melly azon gondolattal járt, hogy az én vas koronámat eltöri, általatok — hálá néktek — megverve, elszélyesztve, tönkre téve, amaz emlék mondás igazsága' példája leend: „Dio la mi diede, guoi a chi la tocca.“ — „Az Isten adta azt nekem, jaj annak, ki ahhoz hozzá nyúl.“ —

Németország' birtoka felett a' March vize' mezején (Marchfeld) kell vala az ügynek eldöntetni. Míg a' Dunán új átmenetelhez a' szükséges rendelések megtétettek, a' császárnak ideje volt minden alkalmazható erejét egybe öszvehuzni. Ármádája így 150,000re nevekedék. Az álgyúszer 400 álgyuig vitetett fel. — A' hidhoz megkivántatott munkák Lobau szigetén az ott találtatott erdők és a' szomszéd szigetek közti csatornákban tétettek. A' császár még csak a' szükséges hadiszer' elérkeztére várakozék, hogy az átmenetelre parancsot adjon. *) Ez átmenetel junius 30kán épen azon ponton, hol az május 21kén először történt, megesett. Egy hajóhid az álgyúszer' oltalma alatt 1½ óra alatt felállítatott. Egy brigáda ezen átment, 's hátravervén az Austriaiakat, most egy karóhid állítatott szintolly hamarsággal, mint minap a' hajóhidak. Ennek fedezésére egy erő-

*) A' császár, mig Lobau szigetén e' munkák tartattak, folyvást Schönbrunnban lakott, de mihelyt azt hitte, hogy a' cselekvési időpont már elérkezék, azonnal főszállását Lobau szigetére áttévé. Jelenléte kettőzteté a' katonák' bátorságát és buzgalmát; első gondja volt ezeket szabad ég alatti tanyájokban felkeresni. Épen evésnél találá őket. Nossza barátim! szóla egy csoporthoz, mellynél állva maradt, millyennek találjátok a' bort?" — „Az nem fog bennünket lerészegíteni, Sire! — felelé egy granátos a' Dunára mutatva — itt a' mi pinczénk," — A' császár, ki minden reggel egy palaczk bort parancsolt kiosztatni, csudálkozott parancsai' rosz teljesítésén, és hivatta Neuenburg herczeget: ez a' dolgot megvizsgáltatá 's kijött: hogy az ezzel megbizott tisztviselők (Beamten) a' bort a' magok hasznokra eladták. E' nyomorultak azonnal befogattak, a' hadi törvényszéknek átadattak, 's halálra ítéltettek.

ség építetett, 's annak oltalmára egy ezred rendeltetett.

A' főherczeg Aspernt, Eszlinget, 's magát Enzersdorfot is roppant sánczolatokkal erősíteté meg; de azon próbatétel, mellyet a' császár ez oldalon tétetett, csak egy szinlett intézkedés volt, mellynek az ellenség' figyelmét magára vonni, 's azt az épen ellenkező pontról, hol az átmenetel történt, elvonnia kellett. Ez a' fordulat szerencsésen ütött ki. Két hajóhid veretett közel egymáshoz, 's az austriai generálok azon pontot, mellyet a' császár meg támadni látszék, nyomosan védelmezni készültek.

Miután az előkészületek' sikere biztosítva volt, Napoleon a' szükséges rendszabásokat egy császári határozat által rendelé el, melly magában ugyan egy egészen új alaku katonai rendelet volt, minthogy a' hadi parancsok a' sok akadály miatt sikeretlenekké lehetnek, de e' jelen rendelet' sikerülte épen a' fővezéri lángészt árulá el. Julius 4kén estve, midőn a' csapatok Lobau szigete' keleti felén öszve voltak gyülve, nehány zászlóalj csónakokon átment a' Dunán. Két óra alatt egy hid veretett, 's azon Oudinot áthuzódott. Száz álgyú Lobau szigete' előrészén felállítva az egész vonal hosszában mennydörgött, rémülést gerjesztett, 's az ellenség' figyelmét megosztván, könnyebbíté az operatiót, 's az átszálló csapatokat, 's a' kezdett munkákat védelmezte.

Egy égiháboru dühösködék az égen, a' mennykő az álgyúk durrogásai közé keveredék. Az éj setét volt 's az eső egy erős széltől csapkodva záporként szakadt, de Enzersdorf' kigyuladta, mellyet a' franczia álgyú telepek gyújtottak meg, felvilágítá e' nagyszerű borzasztó

látványt. Mihelyt Oudinot a' bal partra ért, a' császár a' fő hidat parancsolá veretni, mellynek a' kis Sándor szigetre kell vala támaszkodnia. Reggeli 3 órakor már 6 hid állott, 's a' csapatok csudálatra méltó pontossággal vonódtak át rajta. — A' fergeteg ellenére is maga a' császár ügyelt mindenre, 's ő igazgatá az egészet.

Egy fényes nappal következék e' borzasztó éjre, 's az Austriaiak bámulva látták a' Franczíákat, mint valamelly varázslás által, a' sikon lineájok megett, mellyeket ők a' Franczíáknak itt vélt átjövetelők' megakadályoztatására állítottak fel, kiterjeszkedni.

Mind e' mellett is az ütközetet julius 5kén még nem lehete elkezdeni; bár mennyire siettették is; a' sereg' jobb szárnya és dereka Raschdorf helységét, melly az általányos mozdulat' középpontjává választatott, dél utáni 3 óra előtt nem érheté el.

Hat óra tájban a' linea fel vala állítva, 's a' hátul sereg szinte állásába helyhezve. Massena a' bal szárnyat képezé Breitenlehen és a' Duna közt; Bernadotte Aderklau előtt állott; Eugen az olaszországi sereggel Wagram és Baumersdorf közt; Oudinot e' falu és Groszhofen közt; Davoust, Grouchy' dragonyos osztálya által ez oldalról fedetve; a' jobb szárnyat képezé Glinczendorf felé. A' gárda, Marmont' hadteste, a' Bajorok Wrede alatt, 's a' nehéz lovasság, hátul sereg képen Raschdorfnál a' császár' főszálásánál állott.

Az austriai sereg' balszárnya a' Neusiedel és Wagram közti lapos dombokon állott, mellyet Ruszbach egy mély iszapos folyó környékeze; a' dereka Wagramot fogá körül, a' jobb szárny a' Bisam hegyre támaszkodék; a' bal

pedig azon linea' végével, melly Wagramtól Gerarsdorfon keresztül a' Bisam hegyig terjedt, egy tompa befelé hajló éket képezett.

A' franczia sereg estve először a' neusiedeli lapos dombokra tőn támadást, de minden siker nélkül.

Másnap a' főherczeg egy olly mozdulat által kezdé el az ütközetet, mellynek czélja vala a' Francziák' balszárnyát a' Lobau szigeti hidakra vissza verni, míg az alatt egy heves megtámadás a' jobb szárnyát foglalatoskodtatná. Időközben a' császár parancsolá Massenának, hogy Aderklaut, hol az Austriaiak erősek valának, támadja meg, mielőtt azoknak jobb szárnyok a' Bisamhegy felől lejöve, a' franczia balszárny ellen indulhatna. Massena az előtte való nap lórul le esvén, megsebesítetve, csapatit egy hintóból kelle vezérlenie. Ő kolonnjának a' faluba, mellybe azt nem maga vezetheté, utána siet; Aderklau elvétetik, 's a' kolonn ezzel meg nem elégedve, azon keresztül előre nyomul. Bernadotte ide siet a' Szászokkal segítségül. E' pillanatban az austriai jobb szárny csata rendben előnyomul, 's kényszeríti Massenát vissza fordulni. — A' főherczeg maga személyesen tér granátosival Aderklauba vissza, 's Cara-Saint-Cyrt kiüzi abból: ez zavarodva vonódik Molitor' osztályára vissza, ki helyt áll, 's az ellenséggel daczol. A' Szászok hátrállni kéntelenek.

Ez alatt az austriai 50,000ből álló jobb szárny folyvást Aspernnak nyomul. Massenának alig van ideje magát előtte öszveszedni, 's neki, a' Lobau szigetére menetelt meggátolni; 3 osztályával az asperni utra repül, 's az ellenséget Neuwirthshausnál leli; több megtámadtatás' daczára is folytatja oldalvásti utját. Baudet' osztálya, melly korán reggel érkezett Aspernba,

e' faluból kiindúl, 's az ellenségtől megtámadtatik. Jobb szárnya, mellynek nincsen semmi támaszpontja, álttöretetik, 's álgyúszere elvétetik, 's így kéntelen a' hidfőig hátrállni. Az ellenség Elszingig nyomul előre, 's ismét megrakja sánczazatit.

Az ellenségnek eme' mozdulatja merész, de vigyázatlan volt; mert így készakarva a' Duna és egy bátor sereg közé helyezé magát. A' császár őt használ támadhatta volna meg, de jobbnak tartá az ellenség' derekát áttörni, tudván, hogy akkor az így pusztán hagyatott balszárnnyal könnyen bánand. Massenára bizá e' szárny féken tartását, 's parancsolá Eugen herczegnek, ki Wagram és Baumersdorf közt nyomult előre, egy balra fordulattal azon tért, hol Massena harczolt volt, elfoglalni, 's magát Marmont 's a' Bajorok által oda kisértetni. Hogy a' herczegnek ideje legyen e' parancs' teljesítésére, Bessiéres lovasságának megtámadása egy pillanatig megzabolázá az ellenséget; de e' marsal nem sokára sebet kap, 's a' miatt hadlába' támadása meggyengül, 's az Austriaiak folytatják utjokat a' franczia linea' eme' pontja felé, melly Massena' mozdulata által pusztán hagyatott.

A' császár sokat várt attól, hogy az alkirálynak elég időt szerezzen a' kirendelt térre jutására. A' vitéz Drouotra bizza az ellenség' feltartóztatását, 's Drouot 60 álgyúval nyomul előre, 's nem sokára egyedül áll iszonyu álgyú telepével a' linea előtt. Ő lefedeti álgyújit; 's elborítván az ellenséget álgyú golyókkal, 's kartácsokkal, azt végre kénszeríti megállapodni.

Míg e' fordulatok történtek, az alatt Davoust azon parancsot vette, hogy az ellenség' balszárnyát támadja 's kerítse meg. Egy bor-

zasztó harcz kerekedik Neusiedelnél. Az ellentállás szintolly erős, mint a' megtámadás. Davoust maga vezeti zászló aljait, Friand' és Morand' osztályi vitézi csudákat tesznek.

E' pillanatban Oudinot, kire az bizatott, hogy a' balszárny' szélsőosztályit féken tartsa, elragadtatva érezi magát tüze hevétől, mindenfelől iszonyu tüz közé keveredve, fogcsikorgatva nézi saját munkátlanságát, 's arra határozá magát, hogy a' Ruszbachon átmenetelt fegyverrel kivívja, 's a' lapos dombokat megmássza.

Első brigadáji visszaveretnek, de maga áll csapatjai elébe 's mindent leteritt maga előtt.

A' jobb szárny, a' császár által parancsolt mozdulatját véghezvitte. Az ellenség' balszárnya meg van kerítve; Neusiedel 's a' lapos dombok elvannak foglalva.

E' közben Eugen mozdulatját befejezé. Erre a' császár egy borzasztó tömeget állít öszve, 's annak vezérletét Macdonald-ra bizza: 8 zászlóalj van kiterjesztve, 13 pedig mind a' két szárnyon tömötten öszve csatolt hadlábokat képez; megettük Wrede és Serras állanak lépcső formában, a' könnyü lovasság 's Nansouty' vasasai fedezik az oldalokat. Az előnyomulásra parancs adatik. A' hosszu tömött tömeg mindent leterít, a' mi elébe jő; az a' rendeltetése, hogy az ellenséget vágja ketté, 's egyenesen Süssenbrunnak tart, hol Károly főherczeg van, A' főherczeg látja e' szörnyü ütést, 's készül azt elfordítani, de nem boldogul. Macdonald mindent Süssenbrunnig hajt maga előtt, de 2—3000re öszve olvadt csapatja itt a' magyar granátosok 's Kollowráth' hadteste által elől 's oldalvást megtámadtatik, 's kéntelen megállapodni. A' császár, ki őt kiséri, Nansouty' lovasságával bevágat, 's jobbról és balról Durutte és

Patchold' osztályit előre indítatja; hogy őt gyámolítsák; a' Bajorok és Serras szinte ütközet rendbe állnak, 's az ifju gárda hátulseregkép nyomul utánok. E' hatalmas erőlködés eldönt mindent. Macdonald és az őt követő csapatok új bátorságot kapnak. Az austriai nyakasság semmit sem mívelhet a' Francziák' vitézsége 's vezérük' lángesze ellen: gyalogsága 's lovassága megveretik, 's Gerarsdorf megé hátra nyomatik.

Bal oldalról Massena, kedvezőnek tartván e' pillanatot, szinte támadólag kezd munkálodni: nyomosan megtámadja az austriai jobb szárnyat, 's azt Leopoldauig nyomja vissza, 's lovassága Lasalle-től vezérelve, hevesen üzőbe veszi azt. Az Austriaiak a' sikon négyszegeket formálnak, szemközt fordúlnak 's megakarnak állani: Lasalle reájok rohan, 's homlokba lövetik; de az ellenség szétt veretik, 's a' Bisam hegy folyójáig üzetik.

E' nagy ütközet Bécsnek szemeláttára adatott, mellynek magas épületei tömérdek nézőkkel valának megrakva. A' győzedelem olly tökélletes volt, hogy az ellenségi sereg' romjai nem is mehettek ugyan azon egy uton hátra. A' Hollabrünn és Schöngraben melletti harczok, 's a' Znaim melletti ütközet befejezék e' győzedelmet, 's kénszeríték a' főherczeget fegyver nyugvást kérni, mellyre Napoleon reá állott. —

Kevés idővel később a' békesség Bécsben alá iratott, mellynek feltételeit a' gyanakodó sz. pétervári udvar egy más háboru ürügyéül használá, mellyben dicsősség és szerencsétlenség valának párosulva.

IV.

Chronologiai áttekintet.

Róma' királya.

1809. Dec. 16. A' Senatus kimondja Napoleon császárnak Jósephina császárnétól elválását.
24. Az Angolyok odahagyják Vlieszingent és Walchern szigetét.
27. A' Francziák visszatérnek Vlieszingenbe; Walchern szigete Franczia országhoz csatoltatik.
1810. Jan. 6. Békekötés Franczia és Svédország közt.
9. A' párisi egyházi szék megsemmisíti Napoleonnak Jósephinával volt házasságát.
14. A' hannoverai választó fejedelemség a' vesztfáli királynak átadatik.
24. Napoleon' nyilatkozása Holland ellen, melly az angoly kereskedésnek megnyitá kikötőit.
24. Breda és Berg-op-Zoom a' Francziáktól megszállatnak.
30. A' korona' dotatióját illető senatusi határozat.
Febr. 17. A' római birtoknak Franczia országhoz csatoltatását illető senatusi határozat.
17. Senatusi határozat, melly a' császár legidősb fijának „Róma' királya" czimet rendel, 's azt határozza, hogy a' császár, uralkodása' első tizedik esztendejében, másodszor koronáztassék meg Rómában.
19. Frankfurti nagyherczegség' felállítása.
27. A' császár tudtára adja a' senátusnak Maria Luizával való házasságát.
28. Szerződés Franczia 's Bajorország közt: az olasz Tyrol egy része az olaszországi királysághoz adatik.
Martz 1. Frankfurti nagyherczegség felállítása a' primas herczeg 's Eugen herczeg' kedvőkért, kinyilatkoztatik.
16. Szerződés a' császár 's a' hollandi király közt, melly által Ángliával minden kereskedés eltiltatik.
22. Maria Luiza császárné Straszburgba megérkezik.
April 1—2. A' császár' házassága' inneplése St. Cloud és Párisban.
Máj. 1. A' császári akademia behozatása Straszburgban.
28 A' svéd korona örökös' hirtelen halála.
Jun. 5. A' Schelde torkolati megye' felállítása.
Jul. 3 A' hollandi király Napoleon Lajos, fija' kedvéért lemond a' királyságról.
4. A' franczia seregek bemennek Amsterdámba.
9. Holland Franczia országhoz kapcsoltatik, 's Amsterdam a' birodalom harmadik városának nyilatkoztatik.

Aug. 21. A' ponte corvoi herczeg, Bernadotte, Svéd korona örökössé választatik.
Nov. 8. Császári határozat, melly a' pápának Párisban a' régi érseki palotát rendeli lakhelyül.
12. Wallisnak a' Franczia birodalomhoz csatoltatása.
17. Svédország hadat izen Angliának.
Dec. 8. Császári határozat, melly a' dohán fabrikátziója' monopoliumát a' státusnak adja át.
1811. Martz. 20. Róma' királya' születése.
Jun. 17. Egy nemzeti papi gyülés Párisban.
22. A' kézmivek' 's kereskedés' ministeriuma' felállitása.
Jul. 4. A' hansa megyék' rendezése.
Oct. 18. A' császári egyesülési rend' felállitása.
21. Hollandnak 7 megyére felosztása.
Nov. 15. A' tudományos egyetem' alkotmánya.
1812. Jan. 8. A' vallásos testezetek 's egyházi rendek' eltörlése az egyesített megyékben.
Febr. 24. Szövetség Franczia 's Poroszország közt.
Martz. 13. A' nemzeti őrsereg 3 csapatra osztatik.
14. A' Franczia ország 's a' Sveitz közti kapitulátió' megújitása.
Jun. 19. VII. Pius pápának Fontainebleauba érkezése.

Róma' Királya.

Az 1810. 1811dik év, az 's 1812ki esztendő' 8 első hónapja képezék Napoleon uralkodása dicső és szerencsés szakaszát. A' franczia birodalom' határai, egy részről az Albis torkolatjáig, más részről pedig a' Tiberis partjáig terjesztettek ki. Roma második, Amsterdam pedig harmadik fővárosa lett a' birodalomnak. A' császárnak egyik testvére Spanyolországban, egy másik Nápolyban, egy harmadik Vesztphaliában uralkodék. Napoleon Olaszország királya, a' Sveitzi szövetség közbenjárója, 's a' rajnai szövetség pártfogója vala. A' Franczia birtok 44 millio népességet foglalt magában, és a' császár pártfogói hatalma 100 millionál több Europaira terjed vala ki. Svéd — Dán — Bajor — Vürtemberg — Poroszország, 's az Austriai 's Orosz birodalom szövetségesi voltak: egyedül Angoly ország, ez a' Francziaország örök vetélkedő társa, maradt csak megátalkodott ellensége. De a' száraz föld elzárása, melly szigoruan fentartatott, kereskedését 's tengeri erejét tönkre teendő vala; Europa' minden kikötőji 's vásári elvoltak előtte zárva 's még portékáik e' szerint eladás nélkül maradtak, Napoleon a' kézi és földmüveseket szorgalom 's iparra buzdította. A' veres répából készitett czukor elnyomá a' nádczukort, 's Olaszországban nagy pamut ültetvények plántáltattak.

E' belföldi boldoglét 's europai nagy hire' szakaszában estek Napoleon házi körében leg-

fontosb történeti is, u. m. Josephinától elválása, Maria Luiza elvevése, 's Roma' királya születése.

Schönbrunnban az Austriával kötött béke aláirását megelőző napon, Napoleon bizonyos Stabbs Fridrik', egy ifiu eszelős és hamburgi protestans papfija' gyilka által élet veszélyben forgott. Ez ifiu ember kétszer igyekezett a' császárhoz azon időben közeliteni, midőn az katonái felett szemlét tartott: Rapp generál, kibe ez gyanút gerjesztett, őt elfogatta, 's nála egy nagy köszörűlt kés találtatott. Napoleon látni kiváná őt, 's kikérdezte. Ő hideg vérrel válaszolt, hogy azért jött, hogy Németországot megszabaditsa, 's hazája elnyomóját kivégezze. „Ez vagy bolond, vagy beteg" mondá a' császár, 's Corvisárt orvost hivatta. Ütő ere szabály szerint járt, magatartása nyugalmas volt, 's örülni látszék, hogy elméje' épsége nem hozatik kétségbe. Ifiusága 's szigorú maga tartása által megindulva a' császár, szánakodva néze reá, 's kegyelmet ajánla neki. „Ha Ön megkegyelmez is nekem, én Önt még is megölendem, e' pillanatban csak azon egy fájdalmat érzem, hogy 'czélom elnem értem" — felelé a' nyakas Stabbs. — Ez már több mint állhatatosság, ez bősz dühösség volt. Bár mint sajnállá is a' császár ez ifiu ember' eltévedtét, kéntelen volt őt a' törvénynek átadni.

E' gyilkolási terv Napoleon figyelmét még inkább egy holta után hagyandó örökösre vezette; Jósephinától már nem várhata magzatokat; elhatározá tehát az elválást, 's Jósephina

arra nagylelkűleg reá álla. A' Senatus és a' parisi egyházi szék kimondák ez elválást. Josephina megtartá császárnéi rangját és czimét — 's a' mi egy korona' becsével felér — a' Francziák nagyobb száma szeretetét.

A' császár elválása Europa' minden udvarait mozgásba hozta. Napoleon eleinte egy szász herczegnét akara elvenni, de később választása egy orosz császári herczegnére esett. Az orosz császárral e' végett folytatott levelezés kinszerité őt e' szándékról lemondani, minthogy Sándor czár huga Anna nagy herczegné gyenge ifiuságát csupa szinlett ürügyűl használá.

E' szerint egy austriai főherczegnére esett választása, 's Maria Luizávali eljegyzése 1810ki mártz 11kén Bécsben tartatott. Napoleon' személyét ez alkalommal Berthier Neuenburgi herczeg viselé.

Két nap mulva a' főherczegné megindult Páris felé. Branau és Altheim közt a' Nápolyi királynét lelé, kit a' császár elébe küldött, őt családja kezéből át venni. E' pillanattól fogva, „Franczia császárné“ czimet vett fel. A' Franczia földre érkeztekor hangos öröm kiáltással fogadtatott; ő úgy szólván az egész nemzetre nézve, a' legszebb sors piruló hajnala volt; Straszburgban egy császári köntösbe öltözött apród levelet, ritka virágokat 's fáczánokat hozott Napoleon' vadászatából. E' városban két napig nyugodta ki magát, 's legelőszer beszélt a' franczia hatóságokkal, mellyek neki bemutattak. Mindenki megbájolva érzé magát szelidsége 's jósága által. Hasonló fogadtatás kísérte őt további egész utjában, minden nap egy apród levelet 's ajándékokat hoza neki a' császártól.

A' két Felség' személyes össze jövetele' esetére a' két nemzet' udvarnoki által, egy programma készittetett, mellynek ezt illető czikkelye igy szólt:

„Ha majd ő Felségők a' sátorban (mellybe két ellenkező oldalról egyszerre lépendnek be) össze találkoznak, a' császárné magát megfogja hajtani, 's le fog térdepelni, — a' császár pedig őt felfogja emelni 's át fogja ölelni; erre Ő Felségők lefognak ülni."

Napoleon e'kép mellőzé el e' terhes etiquetet. — Midőn ő fiatal felesége' közellétét megtudá, minden kiséret 's testőr nélkül, egyedül sógora Múrat nápolyi király' társaságában ismeretlenül elébe utazott. Courcellesben épen azon pillanatban érkezett, midőn a' császárné kurirjai oda vágtattak, hogy fris lovakat rendeljenek. Napoleon azonnal kiszált hintajából 's az eső miatt a' templom csarnokába állt: itt várá be a' császárnét. Midőn Maria Luiza' hintaja megérkezett, még neki lovakat váltottak, Napoleon a' hintó ajtajához rohant, 's azt maga kinyitotta; a' szolgálatban lévő lovász mester, ki őt megismerte, de ez incognito' titkába nem vala beavatva, sietett a' lépcsőt leereszteni, 's Napoleon császárt bejelenteni. Napoleon megölelé a' császárnét, ki e' véletlen szerelmes megtiszteltetésre nem vala elkészülve, 's azon nem kevésé csudálkozék. A' császár parancsolá, hogy a' hintó ajtaját becsukják 's azonnal Compigne felé meginduljanak, hol esti 10 órára megérkeztek. Másnap, mint látszék, öröm ittasan reggelizett felesége ágya mellett, ki nem kevésbé látszék örülni.

A' császári pár egy roppant nép tömeg közepette tartá Parisba bemenetelét. Fesch kardinál, 's nagy alamisnás adá rájok a' házassági

áldást, mellynek szertartása a' legnagyobb pompával történt. Ama' nagy négyszegü terem, melly a' Louvré karzatjához ér, kápolnának készittetett, 's az e' szertartásnál jelen leendő királyok, fejedelmek 's követek számára állásokkal körülvétetett. Napoleon' kísérete oda hagyá a' Tuilleriákat, 's a' muzeum teremén a' kápolna felé tartott, a' két karzat felé tisztelettel hátrább álló sokaság közt. A' birodalom minden testezete, minden polgári 's katonai fő tisztviselő, minden jeles ember, kit a' franczia udvar, az idegen udvarok, és Páris városa elémutathatott, itt összegyülekezve valának: többet lehete számlálni 8000 nézőnél. Az öröm közönséges volt; a' császárt mindenki szerette, 's örült szerencséjének. E' házasság a' nép' szemében biztos záloga volt ama dicső béke' tartósságának, mellyet a' wagrámi győzedelem szerze Franczia országnak.

A' császár büszkélkedett fiatal nejében, 's őt meg akará a' megyéknek mutatni, e' végett meglátogatta egymásután Saint-Quentin-t, Cambroit, Antwerpet, és Brüsselt. Mindenütt lelkesedéssel fogadtatott. Ez utjában megvisgálta a' Schelde' torkolatját 's Walchern szigetét, lord Chatam szerencsétlen expeditiója szinmezejét. — Vessünk most egy pillanatot e' Franczia ország ellen intézett próbatételre vissza, mellynek Angolyországra nézve olly káros kimenetele lett.

Angolyország Austriának azt igérte, hogy az 1809ki háboru folytában, éjszaki Németországban vagy Franczia ország' partjain egy erős oldalvásti fordulatot teszen. — Egy, 39 linea hajót, 36 fregattot, 's temérdek álgyús csónakot

's 40,000 ember szállitási katonaságot számláló flotta, azt a' parancsot kapta, hogy Antwerpet foglalja el, a' Franczia hajókat égesse, és a' töltéseket 's viz tartókat rontsa el, 's a' Schelde vizét megtöltvén, tegye azt hajókázhatlanná. A' flotta vezére Straham admirál volt. Chatam lord a' hires Pitt' bátyja vezérlé a' szárazföldi sereget, melly auguszt 1jén Valchern szigetén kiszállott, midőn e' partok katonák nélkül, 's a' városok őrizet nélkül voltak.

A' helyett, hogy a' fő várost Antwerpet hirtelen elfoglalná, Chatam lord Valchern szigete éjszaki részén gyüjté össze erejét, 's ostrom alá vette Vlieszingát. Rousseau general két zászló alljat adott segitségül ama' várbeli őrizetnek, mely Monnet generál' vezérlete alatt e' várban volt.

Harmincz napra a' kiszállás után végre borzasztólag elkezdének az Angolyok Vliszingenre tüzelni, 's miután Monnet e' lövöldöztetést három napig eltürte 4000 ember őrizetével megadta magát. Minthogy nem állá ki az ostomot, később katonai törvény szék elébe állitatott, 's megitéltetett.

Az alatt Antwerpenben minden más alakot vőn magára, az ellenség kiszálta' hire hallattára, a' hollandi király gárdájával, 's 5000 ember katonával sietett oda. A' belga és picardiai megyékben fekvő generálok szinte 7—8000 emb. szedtek össze. A' párisi ministeri tanács nem csak minden használható katonaságot éjszaki Németországból a' Scheldéhez rendelt, hanem egyszer'smind egy 300,000nyi nemzeti gárda' kiállitását is meghagyá a' szomszéd megyéknek, 's maga az éjszaki megye 10,000 illyet állita ki. Nem sokára minden oldalról tódult oda a' katonaság. Moncey 's Bernadotte marsalok, kik a' Vagrami ütközet után Németországot o-

hagyák, lőnek a' vezérek; Bernadotte a' fővezér volt. Aug. 16kán épen Vliszigen alá érkezett, 's hat nap mulva 30,000 ember állott parancsa alatt. Az ángoly generál 10 napi tanakodása után serege' egy harmadát Vliszingenben hagyván, maga a' többivel Ángliába elvitorlázott. Végre, midőn már az ángoly őrizet a' szigetʼ mocsárjaiból eredő hideglelések miatt kevésre összve olvadt, a' ministerium megengedé neki, a' szigetet elhagyni, de előbb azon nagy készületeket öszverontatni parancsolá, mellyeket Napoleon az Antwerpennél épitett hajók' számára készítetett. — Igy végződék e' kaland, melly Ángliának 10,000 emberébe került.

Nem sokára Napoleon a' császárné terhessége által teljesen szerencsésnek látá magáts 1811ki Martz 20kán esti 7 órakor érzé a' császárné az első szülési fájdalmakat. Egész Pári; tudta, hogy a' császárné gyermek ágyban van; már reggeli 5 órakor tele volt a' tuilleriák kertje roppant sokassággal, csak 21 álgyú lövés fogta volna egy herczegné születését hirdetni, de egy korona örökösnek világra jöttét 101 álgyú lövés vala inneplendő. Az első lövés szóltára csend lőn a' sokaság közt; a' 22dik lovésnél közönséges örömriadás támadt. Napoleon egy ablak elő leplei alól gyönyörködék ez általányos lelkesedés látványában, 's nagyon megvala illetődve: nagy könycseppek peregtek alá orczáin, 's ismét kisfiját ölelé meg, kinek születése őt a' boldogság' legmagasb polczára helyezé.

Egy senatusi határozat, melly a' római birtokoknak a' Franczia birodalomhoz kapcsoltatását kijelenté, azt rendelé, hogy a' császár legidősb' fija születésénél. „Róma' királya“ czi-

met kapjon. E' név alatt fogadá e' csecsemő minden europai hatalmassagok' követei' látogatásukat, 's hodolásukat.

A' császár szerfelett szerette fiját. Egy dáma, ki a' császárné szolgálatjában a' császári házi kört láthatta, e' részletet közli Napoleonnak fijával való bánása felöl. Gyakran — ugymond — karjára vevé, 's a' tükörhöz vivé őt a' császár, 's ott mindenféle grimásszokat csinált neki. Ha reggelizett, térdére tette, és egy ujját a' lébe mártva, azzal a' gyermek képét bekente. A' nevelőné morgott, a' császár nevetett, 's a' mindég jókedvű gyermek atyja' vad édeskedéseiben örömet látszék érezni. A' ki illy alkalommal a' császártól valamely kegyelmet kért, a' kedvező fogadtatás végett biztos lehetett.

Egykor szint emez ide czélzó anekdotát beszéllették felőle. Egy igen szerencsétlen de lelkes ember, minden igyekezete mellett is, nem nyerhete meg a' császártól egy hivatalt, 's azon gondolatra jött, hogy kérelem levelét Róma' királyához intézze. E' folyamodás beadatik a' császárnak, ki a' felirást megütközve olvassa, 's utasitja a' folyamodót, hogy kérelem levelét azon személynek nyujtsa be, kihez az szól. A' folyamodó mély hódolattal közeledik a' csecsemő királyhoz, ki a' papiroshoz nyúl, 's nehány érthetlen hangot gagyog; ezután a' császárhoz visszatér, ki azt kérdi, mit felelt légyen Róma' királyja? — „Sire! — válaszolá a' folyamodó — Ő Felsége semmit sem felelt.“ — „No hát, a' ki semmit sem szól, az megegyezni látszik“ — felelé mosolyogva a' császár, 's megadá kérelmét.

Két fő fontosságú politikai történet esik Napoleon' uralkodásának emez időszakába. Az egyik, Hollandnak Franciaországhoz csatolása,

a' másik pedig Bernadotte marsalnak Svéd korona örökössé választása.

Egyedűl fontos politikai indító okok vehették a' császárt arra, hogy Lajos királytól ama' koronát, mellyet ennek maga tett fejére, ismét elvegye, mivel a' császár szerette e' testvérét, ki az olaszországi és egyiptomi háborúkban segédje volt.

Lajos Napoleon, a' legbecsületesebb emberek' egyike, testestűl lelkestől Hollandus lett. Alattvalói' ideigleni érdekeit buzgón védelmezte. Egyedűl 's kirekesztőleg a' hollandi kereskedés jelenvaló inségétől elfogulva, tán nem látta ált, hogy a' béke a' szárazföldi blokáda' nagy kérdése megett legyen elrejtve. Bátyjának tartozó tekintetei, 's ennek terveivel ellenkező saját elvei 's nézeti által egy igen bajos helyezetben lévén, abban talált egy időre menedék módot, hogy Angliát e' két ország' régi' érdekei' nevében, egy tengeri békére birni megpróbálja. A' hollandi követek felszólitatván, mit kivánnak inkább, nemzeti függetlenséget e' szárazföldi - záradék legszorosb megtartása feltétele alatt, — vagy pedig Hollandnak Franczia országhoz csatoltatását? — a' követek oda nyilatkoztatták ki magokat; hogy inkább kivánnak ők egy 30 milliomnyi nemzettel közös kölcsönösségen alapult szövetségi állapotban lenni, mint egy független, de tengeri kereskedéstől megfosztott nemzet lézengeni.

Napoleon felhatalmazá a' hollandi király' ministereit, hogy nevőkben a' béke alkudozások végett egy hitelesitett ügyviselőt küldjenek az ángoly ministeriumhoz. E' követség La Bouchere, egy gazdag tisztelt kereskedőre bizatott, de a' követség vissza utasittatott. — Most el-

határozá a' császár Hollandnak Francziaországhoz csatoltatását végre hajtani: ez egyetlen egy mód lévén a' szárazföldi záradék feltartása biztosítására. Egy 20,000 emberből álló sereg megszállá Hollandot. A' király, ki még tán koronáját, 's az ország függetlenségét reménylé megmenteni, fija számára lemondott a' királyságról. De a' császár félre veté a' lemondást, 's Holland egy császári határozat által Francziaországhoz csatoltatott. Minő fontos inditó okai voltak a' császárnak eme' rendkivüli lépésre az egy öccséhez elébb irt levele' következő helyéből kitetszik:

„Uram Öcsém! most veszem Felséged' levelét. Ön azt kivánja, hogy én Holland feletti nézetimet közöljem Önnel: én ezt nyilt szivvel fogom tenni. Midőn Felséged Holland thronjára lépett, a' hollandi nemzet egy része, a' Francziaországgal összvecsatoltatást kivánta; de ama' tisztelet, melly bennem e' bátor nemzet' történet irásából gerjedt, neve 's függetlensége fentartását tevék kivánatossá előttem. Én magam szerkeztettem amaz alkotmányt, melly Felséged thronját megalapitá, 's Önt e' thrónra emelém. Reménylém, hogy Ön az én politikám iskolájába neveltetve, át fogja látni, hogy Holland, az én népeim által elfoglaltatva, függetlenségét egyedül azok nagy lelküségének köszönheti; tudtam hogy Holland erőtlen létére 's szövetségesek és sereg nélkül azon napon, mellyen Francziaország ellen közvetlen felmerne állni, elfoglaltatna; hogy politikáját az enyimtől nem lehet elkülönözni; hogy végre Holland szerződések által Francziaországgal össze volt kötve.

„De csak hamar észre vettem, hogy meg engedém magamat vakittatni. Felséged megcsalta

reményimet. Midőn Ön a' hollandi thronra lépett, elfelejté, hogy Franczia, 's Ön, esze' minden rúgóit megerőltette 's lelki esmérete gyengéd erejét kínozta, csak hogy meggyőződjék arról, hogy Ön Hollandus. Azon Hollandusok, kik Franciaországhoz szitottak, elmellőztettek, 's üldöztettek; azok ellenben, kik Angolyországnak szolgáltak, hivatalokkal tetéztettek. A' Francziák tiszttől közvitézig megvetettek 's elüzettek, 's nekem azon fájdalmam volt, hogy Hollandban egy véremből való fejedelem alatt a' franczia nevet gyalázatnak kelle látnom kitétetni. De mélyen él szívemben a' franczia név becsülete, 's én azt katonáim' bajonettjei által olly jól tudtam védeni, hogy azt sem Holland, sem más nem mocskolhatja be büntetlenül.

„De Felséged megcsalatkozott characteremben, 's rosz fogalmat csinált magának jóságom 's vélekedésim felől. Ön minden velem kötött szerződést megsértett. Ön lefegyverkeztette hajósseregét, eleresztette tengeri katonáit, 's száraz földi seregét, úgy hogy most Holland száraz földi 's tengeri erő nélkül van, mintha bizon kereskedő tárak, kalmárok, 's kalmár legények megerősithetnének egy hatalmat. Lehet ugyan ez által egy kereskedői társaságot felállitni, de nem létezhet király, financzia, 's biztos katona állitási eszközök és hajós sereg nélkül.

„Ön még többet tett: Ön azon pillantatot, mellyben én a' szárazföldön bajos vállalatokba keveredve valék, arra használta, hogy Holland és Angolyország közt közlekedést nyisson meg, 's igy a' blokáda törvényeit megsértse, mellyek egyedül azon eszközök, mellyekkel lehet e' hatalomnak nyomosan ártani. Én e' miatti elégedetlenségemet az által mutatám meg Önnek,

hogy Önt Francziaországból kizártam, 's igy seregem használása nélkül is éreztetém Önnel, hogy a' Rajna, a' Vézer, Schelde, és a' Maas' csupa elzárása Önt bajosb állapotba helyhezteti, mint ha én Önnek hadat izentem volna; én Önt megsemmisitém ez elkülönzés által.....

„E' csapás vissza hangzott Hollandban. Felséged nagylelkűségemhez folyamodék, testvéri indulatimra hivatkozék, 's azt igéré, hogy megváltoztatja maga viseletét; én ez intést elengedőnek tartván, feloldozám az elzárást; de Felséged nem sokára ismét előbbi rendszeréhez tért vissza. Igaz, én akkor Bécsben voltam, 's egy terhes háboru volt nyakamban. . . . Az én kivánatim ezek:

„1. Ángliával mindenféle kereskedésnek 's közlekedésnek eltiltása;

2. Egy 14 felfegyverkezett 's felkészült lineahajóból, 7 fregatt, 's 7 brigg, vagy korvetből álló hajós sereg;

3. Egy 25,000 embernyi sereg;

4. A' marsalok' eltörlése;

5. A' nemesség' mind ama' kiváltságinak megsemmisitése, mellyek az általam adatott 's garantirozott alkotmánnyal ellenkeznek.“

„Felséged bennem testvért fog lelni, ha én Felségedben francziát lelendek; de ha Ön amaz indulatokat elfelejti, mellyek Önt a' közös házához kapcsolják, — nem fogja Ön rosz neven vehetni, ha én azon indulatokat, mellyeket a' természet köztünk teremtett, szinte elfelejtendem. Szóval Hollandnak Francziaországhoz kapcsolása által, Francziaországra, Hollandra, 's a' szárazföldre a' legnagyobb haszon há-

romlik; mert ez legtöbb kárt okoz Angolországnak.“

Bernadotte ponte-corvoi herczegnek Svéd korona örökössé választása nem Napoleon' munkája volt. Neki több oka volt e' marsallal meg nem elégedettnek lenni: bizonyos titkos előérzet az, e' leendő Svéd király által Francziaországra hozandó szerencsétlenséget gyanitatá vele. A' császár saját szavai szerint igy itélt sz. Illona szigetén erről:

„Kevés időre Gustav Svéd királynak letétele után, a' Svédek, kik nekem tetszeni, 's magoknak Francziaország' oltalmát biztositni kivánták, királyt kivántak tőlem. Egy darabig az alkirályról való szó, de vallását kellett volna megváltoztatnia, a' mit én az ő méltósága, 's az én méltóságom alatt való dolognak tartottam. Ezen kivül az ebbeli politikai következményt sem tartám olly nagynak, hogy az emez erkölcsi szokásinkkal ellenkező tettet igazolta volna, azonban tán nagyon is nagy dolognak tartottam, hogy Franczia jöjjön e' thronra. Akkori hellyheztetésemhez ez, úgy szólván, gyermeki gondolkozás mód volt. Az én politikám' 's a' franczia érdek' valódi királya inkább a' Dán király volt; mert akkor én Svéd országot csupán a' dán tartományokhoz érés által igazgattam volna. — A' választás Bernadottera esett, ki ezt azon környülménynek köszöné, hogy felesége Jósef bátyám akkori Spanyol király' feleségének testvére volt. . . . . Bernadotte volt ama' kígyó, mellyet keblünkben tápláltunk. Alig hagya ő oda bennünket, azonnal ellenségink rendszeröket követte, 's nekünk tőle tartanunk 's reá vigyáznunk kellett. Ő lett később szeren-

esétlenségünknek fő oka; ő volt az, ki politikánk' kulcsát ellenséginknek kezökbe adta, és seregeink taktikájokat elárulta, ő az, ki a' szent földre vezető utakat nekik megmutatta. Hasztalan hozza ő fel maga védelmére azt, hogy, a' Svéd thrón elfogadása után csak Svéd lehetett többé: az egy olly alacson mentegetés, melly legfeljebb a' köznépre, 's a' becsület vadászok alacson csoportjára illik. Ha valaki feleséget vesz el, nem mond le azért anyjáról, annál kevésbé köteles, a' gyilkot annak mejjébe szúrni 's belét át szúrkálni."

V.

Chronologiai áttekintet.

Smolensk. — Moskva melletti csata. — Moskva.

1812. Jun. 21. Oroszországi háború, — a' császár felszólítása.
23. Niemenen átmenetel.
24. Vilnába bémegy a' császár.
28. A' varsói országgyülés Lengyelország visszaállítását határozza.
Jui. 1. A' Lithvaniai idő közbeni kormány rendezkedése.
3. Sventzianyi csata.
5. Dzianai csata.
6. Kosen meletti csata.
8. Minsk' bevétele.
18. Orosz, Angoly és Svédország között frigykötés.
20. Oroszország és a' Spanyol felkelők közti szövetség.
23. Ütközet Mohilovnál (3000 fogoly.)
25. Ostrovnai csata (8 álgyú, 600 fogoly)
26. Kukuvjaczi csata.
27. Vitepski csata.
28. Vitepskbe bémenetel.
31. Jakubovi csata.
Aug. 1. Obojarzinai csata (14 álgyú, 2000 fogoly) és Dünaburg bevétele.
8. Inkovai csata.
10. Swolnai csata.
14. Krasnoyi csata (8 álgyú, 2000 fogoly.)
17. Smolenszki csata és annak bevétele (200 álgyú, 3000 fogoly.)
17. Polotski csata.
18. Polotsknál ütközet (20 álgyú, 1000 fogoly.)
19. Valatina gorai csata (1000 fogoly.)
Sept. 4. Gridnevoi csata.
5. Alexinoi redoutok bevétele (7 álgyú.)
7. Moskva melletti ütközet (5000 fogoly, 40 álgyú.)
10. Zelkovoi csata.
14. Moskvába bémenetel.

Orosz háború.

Smolensk. — Moskva alatti ütközet. — Moskva.

Az orosz háborut hosszas de siker nélküli alkudozások előzék meg. E' háboru sok politikai okokból nem vala elmellőzhető. Oroszország éppen azon pillanatban veté meg a' szárazföldi rendszert, midőn az már gyümölcsözni kezdett. Az ángolyországi gyárokban nagy szükség kezdé magát jelengetni, a' munkásoknak az erőmüvek elleni felzúdulások miatt; a' kézmüvesek nyomorúsága főbb pontját érte el. A' Bank czédulák szembetünöleg vesztettek, a' váltófolyam Londonra nézve megcsökkent, és maga Brougham (a' mostani lord kanczellár) e' nyilvános nyomorúságot — egy parlamenti beszédjében, — a' britt ministerium parancsainak nem átallotta tulajdonitani, mellyek Napoleont arra kinszeriték, hogy berlini szörnyü határozatát Angolyország ellen sujtsa. A' császár semmikép' sem szívelheté azt, hogy egy olly hatalmas status, millyen az Oroszbirodalom, magát a' nagy europai szövetségtől visszavonja, minthogy ekkor egész Europa, — a' spanyol, 's portugal lázzadókon, 's a' magok szigetén békorlátolt Sicziliа belieken kivül — Francziaországgal Angolyország ellen szövetségben volt. Oroszországnak önviselete e'köz ellenségnek megszabaditására czélzott, 's ama sok áldozatoknak megsemmisitésére, mellyek nehány év olta azon szándék-

kal tétettek, hogy ez ellenség a' békességre kénszeritessék.

Az Orosznak nem kevesbé nyomos okai voltak. Elmellőzvén ugyan is Napoleonnak Austriával vérszerinti összeköttetését, 's Franczia-ország hatalmának, 's határainak kiterjedését, mellyek elleni kedvetlenségét az Orosz elnem titkolhatta, egyszer'smind Lengyelország vissza állításával is látszaték fenyegettetni; ez ország alapját a' varsói herczegségben már a' császár megvetette, 's annak határát minden alkalommal nagyobbitani igyekezett, a' melly azonkivül már 1809ben az austriai Galliczia' hozzá ragasztásával szembetünő kiterjedést nyere. Valóban a' császárnak e' béli terve nem tagadható, jóllehet ő még azon idő pontot, mellyben az igazságnak eme' nagy tettét véghez veendő vala, még nem határozta meg. Az 1812ki lengyel háboru — igy nevezé ezt maga Napoleon — eléggé bizonyítja, milly czélzatai valának lelke' belsejében. Azonban ő Lengyelország vissza állitását nem csekélyebb eszköznek találta arra is, hogy az Oroszt az europai sulyegyen köréből kizárja, 's Asiába visszanyomja.

A' viszonti alkudozásokra szánt év, mind a' két részről hadi készületekben folyt el. Még minden csapatok éjszaki Poroszországba nyomulának: Napoleon Maria Luisa császárné társaságában Dresdába utazott, hol is Németország minden fejedelmei megjelentével képezett congressusban azokkal való szövetségét megerősiteni szándékozék.

Az Orosz ellenben Angolyországgal szövetkezett, és a' Svéd korona' örökössét a' Franczziáktól csábitgatá. Mi előtt Bernadotte, magát régi bajnok társa ellen nyilatkoztatná, nem átolott a' császárnak egy Ultimatumot küldeni,

mellyben segédadót, és az eddig Dániához tartozó Norvegiát is kérte tőlle. Egy méltósággal teljes, és bölcs felelettel válaszolt Napoleon: „Én, ugymond, egy ingadozó szövetségest egy jó baráton soha sem akarok megvásárlani.“

Angolyország' első baráti tettének köszönheté az Orosz, a' Törökkel kötött békességet, melly seregeinek Moldvában való alkalmazását segitette.

Végtére elérkeze Napoleon, az orosz határokon összegyűlt seregeihez, és megjelenté azoknak, hogy a' Franczia és Oroszország közti viszály csak fegyver által lenne eldöntendő.

„Katonák! igy szólt, a' második Lengyel háboru elkezdődött. Az elsőt Friedland, és Tilsitnél végeztük be. Az Orosz a' Francziának örök frigyet, azAngolynak pedig hadat esküdött; ma megszegte hitét, mi több e' különös maga viseletében, mulasztja kinyilatkozását, még a' Franczia sasok a' Rajnán át nem keltek, és a' mi szövetségeseink az ő kényének áldozatjává nem levének. Az Oroszt a' bosszúnak hatalma elfogja ragadni, és sorsa teljesülést nyerend. Tán elfajultaknak tartatunk? Nem vagyunk e' mi az Austerliczi katonák? Becsületünk 's háboru közt választanunk enged; a' mi választásunk nem ingadozhat. Lépjünk tehát előre, a' Niemenen át kelvén tulajdon határába tüzzük ki lobogóinkat. E' második lengyel háboru a' franczia seregeket az elsőnél inkább dicsőitendi; a' békesség pedig, mellyet most kötni fogunk, ön magáért kezes leend, és határt fogvetni amaz ártalmas befolyásnak, mellyet az Oroszbirodalom az europai köz dolgokba 50 év olta gyakorolt.“

Az Austria, Porosz, 's más Német tartományok által küldött hadpótlélok, valamint az

Olasz és Nápolyi csapatok az oroszföldön harczolandó Franczia táborral egyesülének. E' tábort a' császári gárdák, és két gyalogsági test egészlék; az első seregnek főparancsnok generálja volt Davoust; másodiknak Oudinot; harmadiknak Ney; negyediknek Eugen herczeg; ötödiknek, melly lengyel seregekből állott Poniatovszky herczeg; a' hatodiknak melly Bajorokból állott, Gouvion-Saint-Cyr; hetediknek vagy a' Szászoknak, Regnier; a' nyolczadiknak vagy a' Vestphaliaiaknak Napoleon Jeromos király lőn főparancsnoka, és vezére; a' kilenczediket, melly porosz csapatokból, és két Lengyel 's két Westphali osztályból egyesült Macdonáld marsal vezérlé. Az Austriaiak pedig Schwarzenberg herczeg vezérlete alatt egy külön hadtestet képezének. Francziaország különféle szövetségeseinek seregeik, ugy mint Schveiczok, Badeniak és Hesszek, még magok a' Spanyolok és Portugallok is az egész haditest közt elosztva voltak.

A' lovasság, Murat nápolyi király főparancsnok vezérlete alatt, négy testre osztatott, és Nansouty, Montbrun, Grouchy, és Latour Maubourg generáloktól vezéreltetett. Az egész hadi erő 350,000 gyalog és 60,000 lovas embert számolt, és 900 alkalmazható álgyúval volt ellátva.

Az orosz hadi erő pedig, melly három nagy seregre osztatott több, mint 240,000 gyalogból, és 90,000 lovasból állott, mellyhez még a' Moldvai 50,000ret számoló sereg, és a' közönséges felkelés számoltatott. Középett Barclay de Tolly; bal szárnyon Bagration; és jobb szárnyon Tormasoff főgenerálok valának a' vezérek.

1812kén Junius 23kán mihelyt a' hidalkotó eszközök a' Niemen folyóhoz értek, a' császár

egy lengyel könyű lovasnak köpönyegét 's sapkáját vevén fel 's csupán a' földmérői test generálától Haratól kisértetve vi'sgálgatá a' folyó' partját. Az átmenti hely Kowno felett a' tábortól csekély távolságra választatott. Éjjel három párhuzamos hid veretett a' Niemenen, és hajnali egy órakor Pajol' osztálja már a' folyó jobb partjára kiszált, 's Kownót, az Oroszok nehány osztályát — kik ide rendeltettek — maga előtt hajtván, bévette. Más napkeltével, 220,000 gyalog, álgyús szereivel, egy keskeny domblapon, honnan a' folyó mente könnyen átlátható volt, egy tömegbe állítva találtatott. A' császár tábori sátora közel a' hidakhoz, hol az egész seregnek rendezkednie kellett — egy kisded dombra emeltetett. A' ragyogó fegyverektől visszavert nap sugárok, eme' nagy seregnek merész 's büszke állása, a' tábori zajének, az ezredek hangászati kara, búcsúztatót és Roland cantate-ját hangoztatván, dicső nézetet adának, minden szívet forró vetélkedéssel, 's legnagyobb reménnyel töltvén el.

A' Niemenen való átmenetel két napig tartott. Az ellenség ezt nem háborgatá, sőt visszahuzván magát, a' seregnek utat nyita, hogy ez egész Vilnáig, Lithvania' hajdani fővárossáig nyomúlhatott.

A' franczia tábor hasonlólag három részre osztatott; jobb szárnya a' Wesztphali király' vezérlete alatt Bagration' ellen nyomult; közepe, az olaszországi alkirálytól vezéreltetvén, parancsot kapott az Oroszok két más serege összeköttetését gátolni, mig a' császár maga a' tábor fő testével Barclay de Tollyt megtámadandja.

A' császár Vilnában a' litvaniai küldötséget fogadá el, melly azt nyilatkoztatá ki, hogy a'

lengyel nép kész a' nagy nemzeti szövetséget megujjitani.

Ő maga több napig e' városban mulatott, hogy szavától függő nagy serege munkálkodásit elrendelje, és sikeres szolgálatjaikról hadi előljáróit biztositsa.

Ez idő alatt olly parancsokat osztott ki, mellyeknek pontos véghezvitele, Bagration megbukását eszközölhette vala, de gyengéden vitetvén ki a' terv, az orosz generál az ellene munkálódó seregeket ámítva, Barclay de Tollyhoz csatolá magát.

Valahányszor az Oroszokkal megütközék a' sereg, mindenkor diadalt nyert. Mohiloff, Osztrowno, Witepsk, Obojarzina, Krasznoy mindannyi tanui valának a' sereg' hős tetteinek 's győzedelmeinek. De mind ezen kisebb csaták csak részleti verekedések voltak, Barclay de Tolly szándékozott inkább mindég hátrálni, mint egy elhatározó ütközetet tenni.

A' császár azonban csak azon egy pillanatra várokozott, mellyben az ütközetet elkezdhetné.

A' franczia elő csapat Ney marsal' vezérlete alatt august 16kán reggel Szmolenszk alá jött; ez Oroszországnak olly kitünőbb erősége szörnyü tekintetü volt, az erőség — melly 4000 ölnyi körzetü vala, — lövő résekkel tömve, és 10 lábnyi széles, 25 magas falazatú volt, 's több, álgyúkkal telt bástyagátakkal fedeztetett. Az ellenség a' városba 40,000 embert, kik a'Dnieperen átkeltét fednék, helyezett. A'Krasznoy felé elő nyomuló Francziák ellen tett kissebb tüzelés, és egynehány álgyú lövés volt

mind az, a' mi első nap történt. Az egész sereg egy állást vett magának. A' balszárnynak, melly a' Dnieper folyó partján terüle el, legszélsőbb pontjára állittaték Ney marsal; középett Davoust; jobb szárnyán Poniatovszky herczeg; a' Nápolyi király tartalék lovagaival, a' császári gárdák, az Olasz alkirály negyedik csapatjával képezék a' tartalék sereget. E' csapatok mind össze mintegy 130,000 emberből állottak. Az ellenség Bagration eljöttével 150,000 emberre szaporodván, az alsóbb várost korlátoló dombokat, csata rendben állitva foglalta el, és három hid által a' felső várossal, melly az emlitett 40,000től védelmeztetett, közösülésben állott.

Az ellenség' mozdulatjaiból észre vette a' császár, hogy az orosz generál, Sándor császár parancsának következésében elszánta magát az elhatározó ütközetre. Ez elszánás sokkal hathatósb volt a' vetélkedéstől lelkesedett franczia seregre, mint sem hogy őt Napoleon egy hirtelen megtámadástól elvonhatta volna; de midőn végtére látná, hogy az Oroszok vonakodván, állasaikból egy tapodtat sem tennének, elhatározá őket megtámadni.

Augustus 13kán reggel észrevételek, 's visgálatok tétettek, — délutáni két órakor parancsolá a' császár Poniatovszky herczegnek, hogy a' Dnieper felé nyomuljon, 's Szmolensk városát keleti oldaláról támadja meg, egy szer'smind, a' hidak megsemmisitésére, és a' közösülés felbontása eszközlésére batteriát állitson. E' parancsok pontoson teljesitettek, és az orosz seregek mindjárt kéntelenitettek, hogy a' kartácsok tüzétől óvatassanak, a' túlparthoz közelebbi állásukat odahagyni; Ney 's Davoust marsalok ugyan azon pillanatban az erőség főbb

pontjait támadák meg; Marchand osztálja a' fellegvár ellen indúlt; Ledrü, Morand, és Friand generálok' osztáljai a' külvárosokra indultak. Álgyúzás, és apró fegyver ropogás kezdődék az egész vonalon; a' külvárosok minden árkolatoknak, mellyekkel fedeztettek, ellenére is, délutáni öt óratájban bévétettek, és az orosz hadtestek a' fedett útra elüzettek.

A' midőn látná Tolly, hogy a' külvárosok bévétettek, azoknak megtartása végett, mérészlett két osztály gyaloggal és a' császári gárdával rohanását megujitani. Azonban a' Francziák mozdulati a' fedett útra valának intézve, melly az ellenség erős tüze ellenére is szétdulatott. Az ellenség falai közzé vette magát. A' sánczok ellen tizenkét fontos batteriák állíttattak, de a' falak' szélessége ellenzé azoknak rögtöni nyilását. Az álgyúkkal megrakott tornyok ellen haubitz batteriák szegeztettek ki, és azokból az őrizetet rögtön kiűzték. A' békövetkező éj, a' csatázásnak de nem a' szünteleni tüzelésnek vete véget, azon kivül két század mina-ásó a' sánczok ellen rendeltetett. Most látta csak Tolly, hogy a' hosszabb ellentállás lehetetlen, 's mivel az erősségbe bézárt hat osztálját egy rohanás által megsemmisitendőnek, vagy éppen elvesztettnek lenni látta, ezeket áldozatúl hagyni nem akarván, az éj' sötétségét vissza vonulására használá, 's csak egy osztáljának hagyá azt a' paráncsot, hogy a' falakat addig védjék, miglen többi seregei a' Dnieper túlpartját elérik. A' hajó hidak kivétettek. Hajnalkori egy óra tájban, az Oroszok a' várost több helyen felgyujtották, és a' midőn a' láng a' városnak több részét elboritotta volna, e' dúló világnál a' folyón át kelvén, az ellenség minden hidakat elrontott.

A' császár, ki Smolensk ürültéről semmit sem tudott, annak rohanás által leendő bevé-

telére tett rendeléseket; a' midőn egy, a' város azon pontjának, mellyen abba bényomulni kellett, megtekíntésére küldött sereg osztály napkölteket a' sánczokat minden nehézség nélkül elfoglalta, és a' város ellenségtöli ürültét Napoleonnak hirül hozta volna: a' sereg közvetlen abba bément, hogy az öldöklő lángokat eloltsa, a' császár pedig ide tette által fő-szállását.

Más nap a' vivni kivánó Franczia sereg a' Dnieper folyóján átment, hogy az ellenséget elérje, azonban Bagration és Barclay de Tolly, különböző útakon, egyik Sz. Pétervára, másik Moskva felé siettek. De ez merő csel volt, mellyel az őket űző győzőt ámiták, mellynek azonban ők majd drágán adták meg dijját. Mert Valutina-Goránál megtámadtatván Tolly látta, hogy kinszerittetik e' ponton már a' nehány napólta elkerűlt ütközetet elfogadni. Junot generálnak megfoghatatlan tehetetlensége, ki e' dicső csatába részt venni nem akara, megőrzé őt a' vég veszélytől. Ő tehát itt megszabadulván, Moskva felé folytatta hátrálását.

Nem sokára az orosz tábor más fővezért nyere. Sándor császár a' köz óhajtásnak — melly a' háború kedvetlen kimenetelét a' generálok rosz választásának tulajdonitá — engedett, és a' fő vezérséget Kutusoffnak, a' Törökök meggyőzőjének adta által. Barclaynak külföldi származata lobbantatott szemére; az ő szünteleni visszavonulása, az igazi Moskovitáknál őt gyanuba ejtette; a' közvélemény született Oroszt óhajta a' haza megmentőjéül. A' Roudschouki hős, a' bukaresti békeszerző, látszaték alkalmasnak lenni, ki Oroszországot a' veszélytől megmentené. Az uj fő parancsnok jóltudván, hogy a' sereg, és a' nép kedvét

nem birhatja, ha az ellenséget Moskvához ereszti, a' nélkül hogy véle megütközne, elszánta magát, Mojaisk előtt a' Borodinonál egy nyomos állásban azt megtenni.

September 5kén a' két tábor szemközt állott egymással. Az Orosz sereg Moskván túl, jobb szárnyát a' Borodinora, balját a' Kologháro támasztva csata rendben állitatott fel. Ezer kétszáz ölnyi távolságra felállitott soraitól egy kies két liget közti tetőn redoutokat hányatott, mellyekbe 10,000 embert helyezett.

A' császár elhatározá mindjárt, az elő őri sánczokat támadólag bévenni; három óratájban miután az Olasz alkirály hadteste az ellenség jobb szárnyára tüzelne, Poniatovszky herczeg pedig a' sánczokat bal felől körülvenné, a' nápolyi király parancsot kapott azokat, a' Kologhán áttörvén, előről megtámadni. Compans' osztálja, mint e' hadtest előserege, az ellenséget Alexino faluból kiverte, és azt egész a' sánczolatig üzte. Itt két ezered — az 57 és 61dik számú — az árkolatokra támadólag rá üte, az ütközet nyakas lőn, a' sánczok az ellenségnek háromszor ismételt visszarohanása ellenére is a' Francziák hatalmukban maradtak.

A' császár, e' nyakas csata helytől nem mesze tétette sátorát. A' 61dik számú ezred, melly a' sánczokat bévette, és megtartotta, olly nagy csonkulást szenvedett, hogy Napoleon a' midőn más nap azt visgálgatta, és azt annyira össze olvadva találta; igy kérdezte annak vezérét: „hova tette Ön ezredét?“ — Sire! — ugymond az ezredes — az amott a' sánczokon van.“

A' csata téren, mellyet egy emlékezetre méltó, 's dicsőséges ütközet majdan tetéze hirével, a' császár, fiának melyképét kapta, ama' fiának, kiben ő minden reményeit he-

lyezé. A' császári háznak egy tisztje hozta ezt neki; méltó ez érdekes jelenetet magától e' tiszttől festve itt előhozni: „Én — ugymond Beausset úr — September 6kán reggeli 9 órakor érkeztem a' császár sátorába. Át adtam a' nyalábokat, mellyeket a' csácszárné rám bizott, és a' melykép iránt további parancsát kértem a' császártól. Azt gondoltam, hogy ő az óhajtott és közelgető ütközet gondjai miatt, a' láda felnyitását, mellyben a' melykép találtaték, egynehány napra halasztandja. . . . De csalódtam: gondoktól nyomott szívét, illy kedves öröm jelenettel megvigasztalni óhajtván, szenvedélyes kivánattal parancsolá, hogy a' ládát sátorába rögtön hoznám be. E' rajzban talált fia' vonásiból eredt örömét, le nem irhatom. Csak az a' fájdalom, hogy fiát szivéhez nem szorithatja, vala egyetlen gondolatja, melly ez édes gyönyört háboritá. Szemeiből valódi gyengédség tüne ki. Házának minden jelen tisztviselőit, és egy kis távolságra parancsait váró generáljait behivatta, hogy örömét, mellytől szive hevült, mindnyájával megosztaná. „Uraim, — igy szólt hozzájok — győzödjenek meg arról, hogy, ha fiam 15 évű lenne, e' hősök közepette nem csupán melyképben jelent volna meg" egy kis vártatva hozzá adá: „e' melykép csudálatra méltó." e' képet ő sátora előtt egy asztalra tétette, hogy minden tisztjei, és a' gárda katonák láthassák azt, 's annak látására uj lelkesedést szivjanak. A' kép egész nap igy kint maradott.

Miloradovitsch és Markov generálok Borodinonál Kutusoffhoz kapcsolák magokat, és annak seregét 120,000 gyalog és 50,000 lovagra

szaporíták. Minthogy az ősz generál egy csekély körzetű téren vette állását, 's azt igen alkalmasnak találta az ütközetre, elszánta magát itt határozólag megütközni; hogy pedig magát erősben fedezhesse, az egész sora előtt átkolatot hányatott. Bal szárnya egy erdőre támaszkodott, mellyet egy huszonöt ágyúval ellátott sáncz védett. Közepe, mintegy száz lépésre egymástól eső, és mint amaz, lövőszerekkel igen erősitett két sáncz által fedeztetett. Jobb szárnya pedig Borodino megett a' Kalogha által fedve, két árkolattal és batteriával erősitett dombra támaszkodott.

A' csapatok lelkesedését balvélemény által nevelni ohajtván, serege visgálta közben, meghagyá a' papoknak, hogy a' szent Szerge' képével eljárnák a' sorokat. E' hires ereklyének jelenléte, a' pópák áldási, a' főgenerálnak mystikus beszédje — mellyben a' Francziák császárját az egész világ zsarnokának, az isten és szentek ellenségének, szencségtörőnek, főlázadónak, eretneknek 's tisztátlannak nevezé — legfőbb pontra emelték az orosz sereg lelkesedését, melly magát a' vallásért harczolni hitte, 's e'kép' a' győzedelmet bizonyosnak tartotta.

E' közben a' császár az ellenség állását megvisgálván, a' megtámadásra rendelést és jelt ada. Könnyen átlátható, hogy az ellenség balszárnya igen gyenge, 's azért fő rohanását arra irányzá. E' szárny a' Smolenszkbe vivő régi úton, könnyen megkeríthető volt, a' nélkül hogy a' támadó sereg homlokát igen pusztán hagyná — e' mozdulat az orosz generált, ki e'kép' Moskvától elzáratását féltette. rögtöni visszavonulásra kénszeritette, jóllehet ezen visszavonulás, egy olly seregnek jelenlétében, mellyellenségét előrül is megtámadni készült, nem

kevesbé nehéz és veszedelmes volt. Mondják, hogy az Eckmühli herczeg ajánlotta volna e' tervet a' császárnak, ki azonban Kutusoff állását nem olly félelmesnek találta, hogy azt nyilvános erővel megtámadni nem lehetett volna; azon kivűl tartott attól, nehogy az orosz generál megmásolván szándékát, ismét állását oda hagyja, és az ütközetet elmellőzze, mellyet kivivni szándékozott, és a' mellyet Napoleon is, minthogy ettől a' háború kimenetele függne, igen óhajtott.

A' császár parancsa szerint, a' franczia tábor 6kán estve, a' jövő napi ütközetnek állásába helyezé magát. Az alkirály a' negyedik csapattal, Morand és Gerard osztályaival, és Grouchy generál lovassaival a' balfelöl lévő Borodino elleni dombokat foglalá el; a' harmadik és nyolczadik hadtest középett Ney marsal vezérlete alatt két szélten állitatott fel; Davoust azon utasitmányt kapta, hogy Friant, Dessaix és Compans osztályokkal a' közép pontot a' sereg jobb szárnyával — mellynek vég részét a' Poniatovszky alatt lévő 5dik csapat tette — összekösse. A' lovasság, a' csak tegnap elfoglalt sánczoknál felállítva készen állott bár melly helyre sietni, a' császári gárda, mellynek közepette a' császár sátora vala felállitva, tartalékúl szolgált.

September 7kén, hajnali 2 órakor, minden fő parancsnok, kik külön osztályokat vezéreltek, a' császár utolsó parancsát várva sátorába jöttek. Hatodfél órakor a' felkelő nap sugári, szét üzvén a' borongó ködfátyolt, csillámló fényt vetének a' csata térre. A' mint a' császár azt a' láthatáron felkelni látta, örömmel kiálta fel: „ime! ez az austerliczi nap!“ e' felkiáltás szájról szájra viszhangozván a'

katonák rendein, azokat bizodalommal tölté el, mel.yet azonban még inkább emelt, e' következő napi parancs:

„Katonák! az ütközet órája, mellyet olly igen vártatok, jelen van; most a' győzedelem csak tőletek függ; arra szükségtek van; az úgy vélem a' harcz 's élelmi szükséginket pótolandja, alkalmas téli lakot, és majdan hazánkba gyors visszatértet okozand. Viseljétek magatokat valamint Auszterlicznél, Friedlandnál, Witepsknél, Smolensknél, hogy mái tetteteket a' legutóbbi világ is büszkén emlegesse, hogy mindenitekről lehessen mondani: „Ez is a' Moskva alatti nagy ütközetben jelen volt!“ Nagy öröm kiáltásal fogadá a' sereg e' lelkes felszólitást, 's tüstént minden csapatok mozdulni kezdének.

Hatvan álgyúból három batteria a' tetőkön állitatott fel. — A' jobb szárnyan lévő, és a' gárda tartalék pattantyúsaitól helyezett batteria kezdé el a' tüzelést, melly mindjárt minden vonalban következék. Poniatovszky hogy az ellenséget a' liget felől, mellyre az támaszkodék, megkerülje, a' Smolenski úton előre nyomult; Davoust marsal, Compans, Dessaix, és Friand osztályaival 30 álgyúval ellátva, csata rendben ama' sánczolatokra, mellyek a' ligetet fedték, rohana, 's mi alatt Morand, Gerard, Broussier generálok, Grouchy lovassai, és az olasz királyi gárda, a' Kologhán átmennének, Eugen herczeg Borodinót, mellyet az Oroszok felgyujtottak, Delzon osztálja által megtámadta. Ney marsal harmadik seregével, mellynek megette, a' nyolczadik hadtest csata rendben állott, az ellenség jobb szárnyára csapatokként nyomult. A' nápolyi király le-

vassait úgy osztá el, hogy akár melly résznek rögtön segithessen.

Hetedfél órakor Compans osztálja, melly a' Davoust seregének eleje volt, ellenségre bukkant. A' puskaropogás hathatós lett, 's Compans generál megsebesitetett. Az eckmühli herczeg lovát veszté, és nagy ütödést kapott, melly azonban őt serege vezérlésétől nem fosztá meg. — A' bal szárnyú redoute azonnal megtámadtatott 's bevétetett 's Kutusoff hasztalan erőlködött azt vissza venni. Nem különben történt a' második redouteval, melly elvétetett, de az Oroszoktól vissza nyeretett; a' midőn ismételt rohanás után, az orosz vasasok öldöklő előre nyomulása ellenére is Razout' osztályjától bévétetett.

E' szerencsét azonnal használá a' nápolyi király, ki Nansouty, és Latour-Maubourg lovas csapatjait a' sánczokon túl száguldni parancsolá. E' csapatok az első rendeket a' másodikhoz visszatolták, 's a' tért kitisztiták az ellenségtől egész Seminszkoe faluig. A' midőn a' császár parancsára Friant és Dufour generálok e' falut tüstént megtámadták, és a' Meklenburgi Károly vezérlete alatti Orosz gránátosok nyakas ellentállásuk' ellenére is bévették az árkolatokat valamint az azokat fedező kőhalmozatokat is. Még ezek a' közép ponton igy történtek, az Olasz alkirály Borodinot támadta meg. A' Delzon osztályához tartozó 106dik ezered, mellyre e' megtámadás bizatott, rohanó lépésekben, minden elleni csapatokat maga előtt széttver, a' falun áttör, és hevétől elragadtatva egész a' gorkai térig nyomúl. Planzon generál, ki ez ezredet vezérlé, midőn annak hevét mérsékleni igyekezék, agyon lővettetett. E'kép' ez önmagára hagyott ezred, egyik ol-

dalról a' Gorkát védő Oroszoktól megtámadtatott, másikról, a' bajor pattantyúsoktól, kik azt nem hihetvén, hogy illy maroknyi franczia sereg olly messze előre nyomulhatott — ellenségnek vélték, lövöldöztetett; már tökéletes megsemmisitését várhatta ez ezred, ha, a' midőn a' 92dik számú ezred a' Kologhai hidon áttörvén vissza vonúltát nem fedte volna. Morand generál e' közben a' legerősebb árkolatot támadá meg Bonomy segéd vezérlete alatt a' 30dik számú ezreddel, de a' benyomultakat a' sokkal nagyobb számú ellenség ujra kiűzte.

A' franczia sereg bal szárnya minden következmény nélkül harczolt, a' generálók lelkesiték a' katonákat, kiket az alkirály' jelenléte még inkább buzdita. Az ellenség, ki e' pontra legtöbb csapatjait szánta, egész elszánással harczolt, de minden erőlködése mellett sem tudta a' Francziákat állásokból kiverni.

Azon pillanatban, midőn az alkirály rendeléseket tett egy uj megtámadásra, a' bal szárnyra nyolcz ezred orosz lovas, 's nehány ezer Kozák rohant; ezek Ornano generál lovag brigadáját körül vették, 's visszatérni kinszeritették egész a' Borodinoi térig. Itt Delzon generál osztáljait négyszegbe helyezte, 's jóllehet az első támadást hősleg kiállotta, mindazáltal majd megkeritetett. Az olasz alkirály midőn az olasz őrseregnek meghagyná, hogy a' veszedelmezett pontra segitségűl siessen, ő maga is vágtatva oda nyargalt, 's a' zavarban egy négyszegbe bézaratá magá: „Hol vagyok én?“ kérdi Eugen. „Kegyelmes Uram! — felelé az ezred vezére — fenséged a' 84dik számu ezred' közepében van, 's itt Fenséged olly nyugodtan lehet, mint saját palotájában.“ E' derék tiszt meg is tartá szavát; a' négyszeg kiállá a' lovasság' támadásit, a' nélkül, hogy az egy ponton is bétöretett volna.

Az olasz gárda érkeztekor a' jelenet megfordúlt, ez is hasonlóan négy szegbe állítva az ellenségre rohan, és azt visszaveri. Azonban az alkirály Ornáno generálnak hagyván az Oroszok fékentartását, ő maga a' gárda hadtestével a' sánczok elfoglalására visszatért. A' nápolyi király a' második lovag csapat' generáljának Caulincourtnak, ki Montbrun eleste után ennek vezérévé lőn, meghagyá, hogy a' szorulaton átmenvén, az Oroszokat támadja meg, és azon rémsánczokba törjön bé. Caulincourt egy osztály vasassal mindent, mi útjában állott, szét vert, a' sánczok előtt elszáguldott, 's a' bal szárnyra fordúlván a' rémárkolatokba bétört. Ő itt találta dicsőséges halálát, de vasassai a' batteria 's gyalogság tűzét kinem állhatván visszavonultak. E' közben az alkirály' csapatjai is ez öldöklő helyre érkeztek, de a' kartács tüzének ellene nem mehettek, azonban a' herczeg maga serege elébe áll, rohanási jelt adat, 's megmarkolván kardját az ellenségre rohan; — ez által feltüzeltetvén a' katonák fegyver karoltan nyomulnak előre; egyszerre homlokon 's oldalt megtámadtatva a' sánczolat, a' franczia gyalogság ugyan azon pillanatban törtbé abba, mellyben azt Caulincourt vasassai azt odahagyák. Ez előmenetelt használni kivánván az alkirály' Grouchy generál' lovas osztályát a' szorulaton túl parancsolá, hol Doctoroff állott, ki is megtámadtatván, seregének két harmada vesztességével zavartan elüzetett. Midőn Kutusoff középpontját fedetlennek látta, annak segedelmére nyomos erősitést, és az orosz gárda sereget küldötte. Számos lövőszerekkel ellátva nyomúlt előre Bagration, hogy Seminskoet vissza vegye. Ha e' czélját éri, az ütközet kimenetele határozatlan marad. Nyolczvan ágyú tüzettetett ki itt az el-

lenség ellen, és így a' franczia kartácsok az orosz tömegeit feltartóztatták; Bagration e' batteriákat lovassaival támadta meg, de ezek lovas és gyalog ezredektől fedeztetvén, minden rohanást kiállottak, 's az orosz lovasságot hősleg visszaverték.

A' midőn két óra folytáig a' franczia batteriák' tüzét megvetette volna Bagration, és maga is halálosan megsebesitetnék, nagy vesztesége után, látván hogy serege Seminskoet el nem foglalhatja, 's hogy Ney marsal bal szárnyát megkerülni szándékozik, meghagyá katonáinak, hogy magokat visszavonják, és a' megettők lévő alkalmas dombon állást fogjanak. A' nápolyi király, ki az ellenséget ez utolsó helyéből is ki űzni akarta, Friant osztályát ennek közép pontjára küldé, és azt egész lineáján megtámadni parancsolá. E' rohanás olly egységgel, 's erővel tétetett, hogy az Oroszok minden állásukból kiverettek, és az erdők között menedéket keresni kintelenittettek.

A' franczia sereg' jobb szárnyán az Eckmühli herczeg, az ellenfélnek ismételt rohanása ellen is előre nyomúlt. E' szárny' külső szélén változó szerencsével harczolt Poniatovszky herczeg, de midőn a' Francziák' előmentét látná, az Oroszoktól erősen védelmezett domb ellen rohant; előről a' lengyel gyalogságtól, hátulról a' franczia lovasságtól megtámadtatván, a' domb bévétetett, az Oroszok zavarba jöttek, és majd egy órányi távolságra a' Smolenski úton üzettek.

Minden állásában tökéletesen megveretvén az Orosz sereg, esti öt órakor teljes hátrálást tett a' mojaiszki úton Moskva felé. Kutusoff az éjt a' csata tér' odahagyására használta.

Az ütközet mindenütt olly heves és tüzes volt, hogy a' franczia sereg diadala után estve egészen lankadtan érezé magát: 80,000 ember leve mind a' két részről fegyver foghatlanná, és 30,000 holttal volt a' csata tér elboritva.

Hét nap múlva ez ütközet után a' Franczia sereg Moskva alá megérkezett.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. 11669/1954

PESTEN, 1834.
TRATTNER-KÁROLYI TULAJDONA,
ÚRI UTSZA 612.